БѢЛѢЖКИ

ЗА

СРѢДНЕГОРСКОТО ВЪЗСТАНИЕ

ВЪ 1876 ГОДИНА.

НАПИСАЛЪ

Тома Георгиевъ

Издание за образувание фондъ за въздигание надгробенъ паметникъ на автора и другаритѣ му по смърть

Отпечатъкъ отъ «Юбилейна книжка за Априлското възстание» на сп. «Мисъль», година XI, книжка IV.

СОФИЯ
Печатница «Св. София»
1901.

БѢЛѢЖКИ

за

СРѢДНЕГОРСКОТО ВЪЗСТАНИЕ

въ 1876 година.

написалъ

Тома Георгиевъ

Издание за образувание фондъ за въздигание надгробенъ паметникъ на автора и другаритѣ му по смърть.

Отпечатъкъ отъ «Юбилейна книжка за Априлското възстание» на сп. «Мисъль», година XI, книжка IV.

София
Печатница «Св. София»
1901.

ВМѢСТО ПРѢДИСЛОВИЕ.

Автора на тая книжка, покойния Тома Георгиевъ, е роденъ презъ 1857 г. въ Панагюрище и произхожда отъ едно отъ първитѣ тамошни семейства. Тома слѣдъ като свършилъ мѣстното класно училище продължилъ образованието си въ Пловдивската гимназия, тогава наричана семинария, и въ Пловдивското католическо училище, дѣто специално изучавалъ френски езикъ, а слѣдъ това постѫпилъ въ една отъ по добритѣ Пловдивски търговски кантори, за да изучи практически бухгалтерията и се приготви за търговецъ.

Въ това врѣме той се запознава съ тамошнитѣ и приходящи отъ вънъ дѣйци по освобождението и захваща да взима дѣятелно участие въ приготовленията за въстанието. А въ началото на 1876 г. зарязва всичко и се връща въ Панагюрище, дѣто тѣломъ и духомъ се посветява на тия приготовления и дѣто при дохожданието си въ Панагюрище Бенковски го избира за свой секретарь, въ качеството си на какъвто Тома го придружава наврѣдъ дори до разбиваньето и пръсваньето на четата му въ Стара-Планина.

Слѣдъ това уловенъ отъ Турцитѣ заедно съ нѣкои свои другари и хвърленъ въ Софийския затворъ, Тома, слѣдъ дълги изслѣдвания и истезавания, дѣто при всичкитѣ очевидни улики, като улавянъето часть отъ писаната отъ него кореспонденция на Бенковски и др. т. той стоически пренесѫлъ сичко безъ да издаде нито себе си, нито другиго, е билъ най послѣ освободенъ благодарение на послѣдвавшата обща амнистия.

Отъ тамъ той се връща въ Панагюрище, дѣто постѫпва на служба при Английския филантропъ Джемсъ Лонгъ, който заедно съ Леди Странгфордъ бѣ дошѫлъ отъ Англия, за да помогне на населението отъ опустошенитѣ села и паланки въ Южна-България. Въ качеството си на такъвъ Тома въ продължение на нѣколко мѣсеца развива неуморима дѣятелность, за да облегчи участьта на пострадавшитѣ, отъ една страна чрѣзъ раздаване на храни, облекла и строителенъ материялъ за съграждане изгорелитѣ имъ жилища, а отъ друга съ пламенната си рѣчь като ги утѣшавалъ и имъ вдѫхвалъ вѣра и надѣжда въ наближающето по-добро бѫдѫще, поради което той е оставилъ неизгладими спомени въ населението отъ Панагюрската и Пазарджйската околии. Но вслѣдствие на това турскитѣ власти отново го потрѫсватъ да го арестуватъ, отъ което той чрѣзъ криенье въ продължение на нѣколко мѣсеци въ разни скривалища и подземлия, съ които сѫ снабдени повечето отъ старитѣ Панагюрски кѫщи, успѣва да се упази до пристигваньето на освободителнитѣ войски. Слѣдъ това постѫпва за малко врѣме въ войската като волно опредѣляющъ, изучава Русски езикъ въ врѣменно откритият за това курсъ въ Пловдивъ и отъ тамъ отива за членъ Секретарь на Кръклесийския Окрѫженъ съвѣтъ, дѣто стоява до испразваньето на града и отъ дѣто се връща

въ София, та постжпва на служба по финансовото вѣдомство и авансира до Съвѣтникъ на смѣтната палата.

Тома имаше особенъ общежителенъ характеръ и поради своята рѣдка прямота, искреность и откровеность той имаше безбройни приятели и бѣ любимъ отъ сички, които го познавахж.

По политическитѣ си убѣждения той отъ самото начало на нашия политически животъ се обяви за послѣдователь на свободолюбивата партия, наричана тогава „либерална“ и представлявана отначало отъ Каравелова, Цанкова и Славейкова, и остана вѣренъ на нейнитѣ принципи до смъртьта си. И той не бѣ само простъ привързаникъ на тая партия, но и неуморимъ дѣятель и безстрашенъ борецъ за прокарваньето и запазваньето на нейнитѣ принципи, било словомъ, съ което той всякога увличаше слушателитѣ си, било дѣломъ чрезъ сътрудничанье въ органитѣ на тая партия, особено въ в. „Търновска Конституция“.

Слѣдъ нещастния прѣвратъ на 9-й Авг. 96 г. и настжпившия слѣдъ него тирански режимъ Тома стана единъ отъ най-яритѣ и неустрашими изобличители на безобразията и беззаконията на тоя режимъ и за това бива затварянъ и интерниранъ.

Арестуванъ веднага слѣдъ убийството на Бѣлчева Тома остана непреклонимъ при сичкитѣ лични увѣщания на Стамболова, (за което многократно е билъ докарванъ нощемъ въ кжщата му) да избави себе си като даде показания, които да уличаватъ Каравелова въ участие въ Бѣлчовото убийство и въ заговоръ противъ живота на Княза, и отхвърли съ прѣзрение прѣдлаганото му грамадно възнаграждение и обѣщание веднага да бжде освободенъ и, ако желае, да бжде улесненъ да замине задъ граница.

Задържанъ отъ роднинитѣ си да не раскрива прѣдъ сжда тия безнравственни преговори съ Стамболова, за да не прѣдизвика отъ ново негодованието на всесилния тиранинъ, това не може, да предотвръти смъртната присжда, която и веднага слѣдъ поднасяньето й биде утвърдена отъ него всрѣдъ една нощна орния въ Бургазъ и незабавно сутриньта рано (15 Юния 92 г.) приведена въ изпълнение.

Така печално свърши живота си въ цвѣта на възрастьта си тоя неустрашимъ борецъ на свободата, слѣдъ като биде веднжжъ помилванъ отъ Султана, макаръ и уловенъ съ оржжие въ ржка противъ царството му, за да дойде слѣдъ 15 год. единъ български военен сждъ, ржководимъ не отъ законъ и отъ несъмненни факти и улики, а отъ шпионски свидѣтелствания и телеграфически заповѣди (както това документално се установи отпослѣ), на единъ кървожаденъ узурпаторъ, за веченъ позоръ на българския мундиръ, да го осжди на смърть; а пакъ единъ ужъ нѣкогашенъ тоже поборникъ за тая сжщата свобода, а сега нейнъ похититель и случаенъ властелинъ, всрѣдъ веселби и оргии безъ трепваньe на ржка да утвърди и испълни тоя кръвнишки актъ.

София, 15 Априлъ 1901 година.

Единъ отъ приятелитѣ на покойния.

Към читателитѣ.

Историята на възраждающитѣ се народи е основана на извѣстни традиции. Традициитѣ сж чадо на събитията, които прѣдшествуватъ възражданьето на народитѣ. Прѣди 500 години България е била самостоятелна държава, слѣдователно, тя има и история и традиции, върху които би могла да сжществува и расте. Именно тази история и тѣзи традиции сж били главната причина, гдѣто българ. народъ, въ петстотингодишното си робуванье, подъ турското иго, е могълъ да упази непокжтната своята народность и бодъръ и трезвенъ да дочака новото си възражданье. Новото обаче възражданье на България, не е станало туку така; то е свързано съ събития, които не трѣба да останжтъ тъмни за новата ни история.

Ето що ме е подбудило да напишж нѣколко реда по възстанието въ 1876 година, което даде поводъ за състрадание между образования свѣтъ и прѣдизвика Руссия къмъ нашето освобождение. Това възстание, което щѣше да е всеобщо, ако бѣше дочакало опрѣдѣлени день на прогласяванието си, хвърля голѣма свѣтлина върху качествата на българския народъ по отношение на неговитѣ сремления къмъ самостоятеленъ животъ.

Специялния кореспондентъ на „Daily News", Макгаханъ, въ брошурката си подъ заглавие „Турскитѣ звѣрства въ България", като описва на пространно свирѣпствата на турцитѣ въ 1876 година, коснува се, между другото, и до самото дѣло на възстанието. Той отрича факта, че въ България е имало сериозно приготовление за общо възстание. Това съобщение на почтения кореспондентъ е невѣрно, защото неговитѣ кореспонденции сж имали за цѣль да хвърлятъ свѣтлина върху теглилата на българитѣ подъ турското иго и да извадыжтъ на видѣло свирѣпствата на турцитѣ при потъпкванието на възстанието, а това не би могло да стане друго-яче, освѣнъ по начинъ на писанье, какъвто е употрѣбилъ Макгаханъ. Не е никакъ за чуденье, ако и самъ Макгаханъ не е могълъ да узнае нѣщо положително по прѣдварителнитѣ приготовления за възстанието, защото, по врѣмето на неговото дохаждание въ България, самитѣ българи отричаха факта на възстанието, съ цѣль да спржтъ отмъщението на турцитѣ и да се избавыжтъ отъ по-нататъшнитѣ тѣхни прѣслѣдвания.

[illegible] е, че никой отъ завитѣ описвачи не ще може да [illegible] възстанието въ всичкитѣ му подробности, а е било [illegible] за хора като мене, съ слабо перо, да го описвамъ. Азъ [illegible] вниманието на читателитѣ върху книгата „Записки за българскитѣ възстания“, която наскоро ще издаде Захарий Стояновъ.[1] Увѣренъ съмъ, че въ нея читателя ще срѣщне пространно и вѣрно описание на възстанието въ 1876 година, защото самъ Захарий Стояновъ е билъ единъ отъ най-горещитѣ дѣйци, земалъ е живо участие въ рѣшаванието на всичкитѣ по-главни въпроси и знае, може би, нѣща, които още никой другъ не е ималъ случай да узнае.

При всичко че азъ въ повечето случаи, като очевидецъ, съмъ се старалъ да прѣдамъ на читателитѣ всичко вѣрно и точно, обаче, като човѣкъ, твърдѣ е възможно да съмъ изпусналъ нѣщо, или пакъ да съмъ съобщилъ нѣщо не въ всичката му пълнота, толкова по-вече, че тази е осма година отъ възстанието, а човѣкъ забравя. Ако нѣкои отъ читателитѣ забѣлѣжатъ нѣщо, готовъ съмъ съ особно удоволствие да приемѫ поправкитѣ, които биха ми посочили, защото само по този начинъ ще можемъ да имаме нѣщо цѣло по историята на възстанието въ 1876 година.

Съставительтъ.

---

[1] Писано въ 1882 г. Първ[illegible] отъ Запискитѣ вече се появи на свѣтъ. Азъ се радвамъ, че не [illegible] посрамен[illegible] читателитѣ за добритѣ надѣжди, които хранѣхъ [illegible] нова по възстанието въ 1876 година.

Въ Тракия идеята за свобода води началото си отъ събитията, произлѣзли въ нея до послѣдното възстание, събития, които, много или малко, подготвиха народа къмъ една рѣшителна борба за постиганье на самостоятеленъ животъ. Позабѣлѣжителни отъ тия събития бѣха; 1) проповѣдничеството на неуморимия поборникъ за българската свобода — Василия Левски: 2) рѣшението на черковния въпросъ въ полза на българитѣ; 3) захарското възстание и 4) жаркиятъ патриотизъмъ на мнозина отъ пловдивскитѣ и габровскитѣ въстанници, които не пожалиха ни трудъ, ни врѣме, да се впуснѫтъ въ учителското поприще, посрѣдъ несгодни за тѣхъ обстоятелства, и да подготвѭтъ селянина къмъ самосъзнание.

Въ 1875 год., по избухванье на Херцеговинското възстание, духоветѣ въ Тракия захванаха да се вълнуватъ. Частни приготовления въ пò интеллигентната часть на населението започнаха да се проявяватъ, като че ли Херцеговина бѣше проводила своитѣ поздрави на тракийцитѣ за да я послѣдватъ. Турското правителство започна да събира редифи, които изпроваждаше срѣщу възстаницитѣ въ Херцеговина, а сѫщеврѣменно начена да налага на населението по-тежъкъ данъкъ, който въ системата на събиранього прѣдставяше ужасна картина. Турското население, разядосано отъ развалата на спокойствието му, по причина на събиранього редифи, не можа да не си отмъсти за това на горкитѣ българи и то по единъ варварски начинъ.

Не само опия редифи, които отиваха въ Херцеговина правѣха нечувани пакости на селата, прѣзъ които минаваха, но и останалитѣ почнаха, пò-вече отъ колкото биваше обикновенно, да обиратъ, убиватъ и да правѭтъ разни насилия. Въ буйството си тѣ не прѣставаха да се заканватъ, че е настѫпилъ часътъ за изтреблението на „гяуритѣ".

Частнитѣ приготовления слѣдваха да се проявяватъ въ по-обширенъ размѣръ и не се мина много врѣме, и захарското

Жално е, че никой отъ нашитѣ списвачи не се завзе да опише възстанието въ всичкитѣ му подробности, а е било изоставено на хора като менъ, съ слабо перо, да го описватъ. Азъ обърщамъ вниманието на читателитѣ върху книгата „Записки за българскитѣ възстания“, която наскоро ще издаде Захарий Стояновъ.[1] Увѣренъ съмъ, че въ нея читателя ще срѣщне пространно и вѣрно описание на възстанието въ 1876 година, защото самъ Захарий Стояновъ е билъ единъ отъ най-горещитѣ дѣйци, земалъ е живо участие въ рѣшаваньето на всичкитѣ по-главни въпроси и знае, може би, нѣща, които още никой другъ не е ималъ случай да узнае.

При всичко че азъ въ повечето случаи, като очевидецъ, съмъ се стараялъ да прѣдамъ на читателитѣ всичко вѣрно и точно, обаче, като човѣкъ, твърдѣ е възможно да съмъ изпусналъ нѣщо, или пакъ да съмъ съобщилъ нѣщо не въ всичката му пълнота, толкозъ по-вече, че тази е осма година отъ възстанието, а човѣкъ забравя. Ако нѣкои отъ читателитѣ забѣлѣжжтъ нѣщо, готовъ съмъ съ особно удоволствие да приемж поправкитѣ, които биха ми посочили, защото само по този начинъ ще можемъ да имаме нѣщо цѣло по историята на възстанието въ 1876 година.

Съставительтъ.

---

[1] Писано въ 1882 г. Първий томъ отъ Запискитѣ вече се появи на свѣтъ. Азъ се радвамъ, че не останахъ посраменъ прѣдъ читателитѣ за добритѣ надѣжди, които хранѣхъ къмъ Запискитѣ на Стоянова по възстанието въ 1876 година.

Въ Тракия идеята за свобода води началото си отъ събитията, произлѣзли въ нея до послѣдното възстание, събития, които, много или малко, подготвиха народа къмъ една рѣшителна борба за постиганье на самостоятеленъ животъ. Позабѣлѣжителни отъ тия събития бѣха; 1) проповѣдничеството на неуморимия поборникъ за българската свобода — Василия Левски: 2) рѣшението на черковния въпросъ въ полза на българитѣ; 3) захарското възстание и 4) жаркиятъ патриотизъмъ на мнозина отъ пловдивскитѣ и габровскитѣ възстанници, които не пожалиха ни трудъ, ни врѣме, да се впуснжтъ въ учителското поприще, посрѣдъ несгодни за тѣхъ обстоятелства, и да подготвжтъ селянина къмъ самосъзнание.

Въ 1875 год., по избухванье на Херцеговинското възстание, духоветѣ въ Тракия захванаха да се вълнуватъ. Частни приготовления въ по̀ интеллигентната часть на населението започнаха да се проявяватъ, като че ли Херцеговина бѣше проводила своитѣ поздрави на тракийцитѣ за да я послѣдватъ. Турското правителство започна да събира редифи, които изпроваждаше срѣщу възстаницитѣ въ Херцеговина, а сжщеврѣменно начена да налага на населението по-тежъкъ данъкъ, който въ системата на събиранието прѣдставяше ужасна картина. Турското население, раздосано отъ развалата на спокойствието му, по причина на събиранието редифи, не можа да не си отмъсти за това на горкитѣ българи и то по единъ варварски начинъ.

Не само ония редифи, които отиваха въ Херцеговина правѣха нечувани пакости на селата, прѣзъ които минаваха, но и останалитѣ почнаха, по̀-вече отъ колкото биваше обикновенно, да обиратъ, убиватъ и да правжтъ разни насилия. Въ буйството си тѣ не прѣставаха да се заканватъ, че е настжпилъ часътъ за изтреблението на „гяуритѣ“.

Частнитѣ приготовления слѣдваха да се проявяватъ въ по-обширенъ размѣръ и не се мина много врѣме, и захарското

[illegible]

пѣние се очакваха агентитѣ. Прѣзъ мѣсецъ Февруарий 1876 г., очакванитѣ гостье пристигнаха. Тѣ бѣха: Георги Бенковски, Петъръ Ванковъ и Георги Икономовъ.

Бенковски е родомъ отъ Копривщица и собственото му име е Гаврилъ Хлѫтовъ; Ванковъ е родомъ отъ Шуменъ и собственото му име е Панайотъ Воловъ, а Георги Икономовъ е родомъ отъ Сливенъ.

Съ пристиганьето си въ Тракия, тѣзи герои заобиколиха почти всичкитѣ градове и села въ пловдивската кааза, съ изключение на Захарско и Чирпанско, гдѣто населението бѣше обезорѫжено. Тѣ навредъ успѣха да създадѫтъ революционни общества, въ състава на които влизаха по́-вечето свещеници, учители и почтени граждани и селени.

Наставленията, дадени на комитетитѣ за начина на дѣйствията имъ, въ общи черти, бѣха слѣдующитѣ: 1. Всѣки да си приготви пушка съ 200 фишеци, револверъ съ 200—300 картуши, ятаганъ или сабя, чанта съ 2 оки пексеметъ, мушама за дъждъ, два чифта навои, 2 чифта опинци, желѣзни котки за опинцитѣ, 2 ризи, въстаническа униформа, шапка съ левъ, зелена къна за спиранье на кръвьта, въ случай на нараняванье, благъ мехлемъ и тифтикъ за цѣренье ранитѣ, и жълтъ восъкъ, около 100 драма, за храна, въ случай на нужда; 2) да се направи точна статистика за числото на въстаницитѣ, орѫжията, припаситѣ, хранитѣ, добитъцитѣ, колята, помѣщенията, фурнитѣ, чешмитѣ и пр.; 3) да се образуватъ касси за събиранье парични помощи и 4) да се одържа по единъ куриеръ при всѣки комитетъ, за прѣнасяние тайната кореспонденция.

Слѣдъ успѣшното организуванье на комитетитѣ, Бенковски и Ванковъ се завърнаха въ градеца Панагюрище, гдѣто за първъ пѫть бѣха намѣрили най-добъръ приемъ; тѣ избраха Панагюрище за своя резиденция и за центъръ на организацията[1].

Съ установяваньето на агентитѣ въ Панагюрище, приготовленията се почнаха въ сравнително по́-голѣмъ размѣръ. Твърдата и непоколебима воля на Бенковски скоро накара хората да поизоставѭтъ частнитѣ си работи и да се заловѭтъ мѫжски за приготовленията. Въ най-непродължително врѣме се уреди поща за прѣнасянье тайната кореспонденция до

[1] Споредъ рѣшението на революционния комитетъ въ Букурещъ, България е била раздѣлена на четире военни окрѫзи — I Търновски, II Сливенски, III Врачански и IV Панагюрски.

агентитѣ въ България и другитѣ мѣста на Тракия, а сѫщеврѣменно се организува тайна полиция, която денемъ и нощемъ, скритомъ въоржжена, прѣслѣдваше злокобнитѣ намѣрения на нѣкои прѣдатели българи, и шпионираше турцитѣ, които прѣдставляваха властьта. Властьта въ Панагюрище по това врѣме се прѣдставляваше отъ единъ мюдюринъ, съ нѣколко турски заптиета, а при мюдюрина всѣкога засѣдаваха по единъ или по двама изборни прѣдставители на градеца (векили). На равно число съ турскитѣ заптиета имаше и пандури отъ мѣстнитѣ граждани. Понеже тогавашнитѣ градски прѣдставители (векили) бѣха лица съмнителни и опасни за тайнитѣ на приготовленията, произведоха се нови избори, и изборътъ се падна на двама интеллигентни граждани, а именно на Кръстю Гешяновъ и Филипъ Щърбановъ, които бѣха и членове на Панагюрския комитетъ. Съ тѣхното настаняванье при мюдюрина, тѣ настаниха за пандури и членове на тайната полиция, така щото мюдюрското управление стана часть отъ управлението на комитета. Когато Бенковски отъ една страна организуваше Татаръ-Пазарджикския окрѫгъ, отъ друга страна Ванковъ, който по заповѣдь на Бенковски бѣше се отправилъ въ Карлово, слѣдваше сѫщото [1], а Георги Икономовъ продължаваше своята организаторска дѣятелность въ Сливенъ. Подобни приготовления ставаха навредъ въ България, подъ рѫководството на други агенти, но азъ ще се огранича само съ мѣстото, отъ гдѣто за първъ пѫть избухна възстанието и съ причинитѣ, които прѣдизвикаха безврѣменното му избухванье, въ което останаха бездѣйствени много отъ готвящитѣ се за възстания окрѫзи въ Тракия и България.

Въ Панагюрище Бенковски употрѣби всичкитѣ си сили за да убѣди хората да се приготвятъ въ най-кѫсо врѣме, подъ прѣдлогъ, че деньтъ, въ който ще избухне възстанието, вече наближава. Уплашени, да не останѫтъ назадъ въ приготовленията, панагюрскитѣ жители, заедно съ околнитѣ, започнаха още по-бързо да се готвятъ. Всѣки мѫжъ, способенъ да носи орѫжие, съ изключение на малобройни съмнителни личности, бѣше задълженъ тайно, въ най-кѫсо врѣме да си

[1] До колкото е извѣстно, Петъръ Ванковъ (Панайотъ Воловъ) бѣше изпроводенъ отъ комитета въ Букурещъ за главенъ агентъ въ Тракия, съ помощникъ Бенковски, но този послѣдниятъ, съ своя строгъ характеръ и съ своето честолюбие, успѣ да подчини Ванковъ подъ себе си и да вземе върху си разпоредителностьта на организацията, а него да употрѣбява за помощникъ, за какъвто той самъ бѣше опрѣдѣленъ на Ванкова.

приготви нуждничѣ възстанически потрѣби. Въ тѣзи приготовления тѣ намираха за сътрудници женитѣ си, сестритѣ си и майкитѣ си, които денемъ и нощемъ непрѣстанно се трудѣха да имъ приготвятъ фишеци, пексеметъ, навои и други потрѣби. Липсуваньето на достатъчно оржжие въ страната, често правѣше панагюрския комитетъ да се позамислюва. Бенковски, за да не го обезсърдчи, мжчеше се да ги увѣри, че ужъ изъ Влашко имало прѣнесени достатъчно военни пушки въ България, а въ Орѣхово имало готови и за въ Тракия, но че трѣбвало пари, и хора да отидатъ да ги откупятъ. Между друго Бенковски увѣряваше още, че за прѣкарваньето на пушкитѣ имало даже заварденъ пжть прѣзъ Балкана. До колко тѣзи увѣрения сж били истински, това е още тайна, поне за мене, тъй като изпроводенитѣ пангаюрци съ 500—600 лири — Маринъ Шишковъ и Илия Янковъ, да открижтъ пушкитѣ и ги донесжтъ въ Панагюрище, се завърнаха безъ да свършжтъ нѣщо. Свободното пжтуванье около дунавскитѣ градове, по това врѣме, бѣше вече невъзможно, слѣдователно, поменатитѣ, Янковъ и Шишковъ, не можаха да стигнжтъ до Орѣхово за да се убѣдятъ, до колко бѣха истинни увѣренията на Бенковски.

Несполуката, да се снабди населението съ колкото и да било малко военни пушки, обезсърдчи още повече комитета, но той не можеше да остане бездѣятеленъ. Той захвана вече да размишлява, какъ да се снабди населението и съ прости (кремиклии) турски пушки, които (според статистиката на способнитѣ за оржжие възстаници), много липсваха между населението. За тази цѣль комитетътъ рѣши да се прѣкара оржжие, до колкото е възможно, изъ Цариградъ, за което се употрѣби събраното количество пари, чрѣзъ пловдивския житель Стефанъ Дрѣнски, който на нѣколко пжти отиваше въ Цариградъ, та успѣ скритомъ по желѣзницата, подъ видъ на манифактура, да прѣкара нѣколко сждъци добъръ барутъ, револвери и десетина военни пушки отъ разни системи. На това прѣкарванье способствуваше и комисионерина Стефанъ Странски, който, все подъ видъ на манифактура, приемаше запечатанитѣ сждъци отъ станцията на желѣзницата и послѣ ги отправяше за мѣстоназначението имъ. По това врѣме, града Пловдивъ бѣше се обърналъ на пазарище за оржжия. Попове, учители, граждани и селени, безъ страхъ кръстосваха магазинитѣ една по една, да търсятъ оржжие за продань и тамъ

[illegible]

Въ Панагюрище нѣмаше доволно широко и безопасно мѣсто за такова голѣмо събрание, затова станаха разпореждания да се завардя отъ тайната полиция [illegible] поле, на западната часть отъ градеца. На 25 Мартъ, вечерьта, часътъ по 8 (по турски), явиха се на опрѣдѣленото мѣсто всичкитѣ членове на комитета: Бенковски, прѣдполагаемитѣ главатари и нѣколко души отъ тайната полиция. Нощьта бѣше тъмна и малко дъждовита. Всички насѣдаха по зелената трѣва срѣдъ полето, което се считаше за безопасно, и направиха единъ кржгъ. Посрѣдъ кржга се запалиха нѣколко фенери и веднага се пристжпи къмъ работа. За *хилядникъ* се избра и одобри Павелъ С. Бобековъ, за *стотници* се избраха: Крайчо Самоходовъ, Стоянъ Пжковъ, Радъ Клисаровъ, Иванъ Орчовъ, Радъ Джуновъ, Кръсто Х. Томевъ, Илю Илювъ, Павелъ Х. Симеоновъ, Стоянъ Трапчовъ и Никола Х. Георгиевъ. Избраха се и 10 души помощници на стотницитѣ (петдесетници), които да ги замѣстятъ въ случай на смърть, а на стотницитѣ се прѣдостава правото да си избержтъ за всѣки 10 души *десетници*. Опрѣдѣлиха се длъжноститѣ на всѣкиго отъ стотницитѣ спрѣмо хилядника, като имъ се указа и нуждата да приготви всѣки своята чета въ най-непродължително врѣме, снабдена съ прѣдписанитѣ въ наставленията въстанически потрѣби. Свещеникътъ Груйо, пови-

·удиха партиитѣ да се съединжтъ и да заработжтъ пакъ задружно, но недовѣрчиво.

Прѣди да се прѣстжпи къмъ изработванье общия планъ на възстанието, за който ще говоримъ по̀-послѣ, безпокоителнитѣ слухове даваха поводъ да се мисли, че е твърдѣ възможно, щото избухваньето на възстанието да се прѣдизвика прѣждеврѣменно: затова панагюрецътъ Георги Н. Маневъ и пазарджиченина Юрданъ Великовъ се изпроводиха, първия въ Едрене, а втория въ Бѣлово, за да прѣкжснжтъ желѣзната линия, щомъ избухне възстанието, а сжщеврѣменно се рѣши да се свика едно събрание отъ прѣдставители на по̀-голѣмитѣ градове и села въ пловдивската кааза, въ което да се даде точенъ отчетъ за размѣра на приготовленията и да се състави единъ приврѣмененъ планъ за начина на дѣйствията, въ случай, че станжтъ прѣслѣдвания отъ страна на турското правителство. День за събранието се опрѣдѣли 10 Априлий. Писа се до комитетитѣ въ градоветѣ и селата да упълномощжтъ и проводжтъ въ Панагюрище по единъ прѣдставитель, снабденъ съ пълномощно писмо отъ самия комитетъ. На 9 Априлий поканенитѣ прѣдставители захванаха да пристигатъ въ Панагюрище и отъ тамъ ги отправяха на мѣстото, нарѣчено „Оборище“, въ Мечанската гора, на разстояние единъ часъ на сѣверъ отъ с. Мечка, мѣсто нарочно приготвено за събранието. Височинитѣ на това мѣсто бѣха запазени отъ 400 души добрѣ въоржжени момци, а главния проходъ „Туркулица“, отъ гдѣто трѣбваше да прѣминаватъ прѣдставителитѣ, се пазеше отъ три стражи, които прѣгледваха пълномощнитѣ имъ писма и послѣ ги пропущаха на вжтрѣ. Нощната лозинка бѣше „Наполеонъ“.

На 10 Априлий всичкитѣ прѣдставители, на брой около 80 души, бѣха се вече събрали на опрѣдѣленото мѣсто. На 11 сжщий м. пристигна и Бенковски. Тукъ бѣха и Ванковъ и Икономовъ, които нарочно бѣха повикани за събранието. Посрѣдъ една низка и неравна мѣстность, около която протичатъ четире долини, заобиколена отъ вси страни съ баири и кичести дървета, имаше приготвени три маси: една за бюрото на събранието, а другитѣ двѣ за прѣдставителитѣ. По всичката дължина на маситѣ, на всѣко разстояние отъ единъ метръ, бѣха забити колове, на върховетѣ на които стърчеха запалени фенери. Малко по-надалечь отъ маситѣ, въ една долина, се виждаха каза̀ни за гозба. Това бѣше мѣ-

Цариградъ, за да не паднѫтъ въ рѫцѣтѣ на турското правителство.

Бенковски съ своята смѣлость и юначество все не прѣставаше да дава куражъ на комитета; но отъ една страна несполуката въ доставяньето военни пушки за населението, а отъ друга прибързванията на Бенковски да се обяви възстанието, прѣди да отвори Сърбия война, породи съмнѣние въ комитета, който, за да се убѣди какъвъ е размѣра на приготовленията въ България, и дали дѣйствително България е готова да ги послѣдва при единъ благоприятенъ случай, рѣши въ едно събрание да поиска отъ Бенковски всичката кореспонденция, която той водѣше съ агентитѣ въ Търново, Вратца, Горня-Орѣховица и пр. Бенковски не рачѝ да прѣдаде кореспонденцията, подъ прѣдлогъ, че тя съставя тайна изключително на агентитѣ. Поради отказването на Бенковски да прѣдаде кореспонденцията, отношенията между него и комитета станаха твърдѣ напрѣгнати и работата зимà застрашителенъ характеръ. Нито Бенковски бѣше наклоненъ да прѣтърпи какво годе унижение прѣдъ комитета, съ прѣдаванье на кореспонденцията, нито пъкъ комитета се оставяше да върви тъй слѣпо въ неизвѣстностьта, при такова велико и опасно прѣдприятие, така щото отношенията между имъ съвсѣмъ се прѣкѫснаха и градътъ се раздѣли на двѣ партии: партия на Бенковски и партия на комитета. Партията на Бенковски съставяха повече и пò-рѣшителни хора, понеже имаше и много селени на страната си, които вече бѣше успѣлъ да привлече и сплаши съ своята строгость. Партията на комитета съставяха по-малко на брой, но пó-интеллигентни хора, безъ които по-нататъшното продължение на приготовленията бѣше невъзможно, така щото и въ двѣтѣ партии се усѣщаше нужда за примирие. Когато партията на комитета, отъ една страна, се готвѣше да убие Бенковски, за да спре безврѣменното избухванье на възстанието, Бенковски, отъ друга страна, безъ да знае какво му се крои, заплашваше, че като има вече на разположението си юнаци, за да постигне цѣльта си, т. е. да подигне възстанието, ще да изгори и направи на пепель както Панагюрище, така и всичкитѣ села, които не възстанѫтъ. Това нежелателно положение на работитѣ се продължаваше цѣли три дни, когато обезпокоителни слухове, че турското правителство се догадило за сѫщностьта на приготовленията, при-

Мачевъ и Георги Нейчевъ, както и т.-пазарджикскиятъ прѣдставитель Иванъ Соколовъ, и други нѣкои, твърди въ убѣжденията си, нерачиха да подпишѫтъ протокола, съставенъ за прѣждеврѣменното избухванье на възстанието, толкозъ повече, че Бенковски искаше да си присвои право, да може да обяви самъ възстанието, когато намѣри за нуждно.[1] Поради тия недоразумѣния, въ събранието възникна силна прѣпирня, но Бенковски употрѣби заплашванье и накара горѣпоменатитѣ прѣдставители да подпишѫтъ протокола противъ волята си.

Събранието се продължавà цѣли три дни и три нощи, т. е., отъ 10—13 Априлий.

Както види читательтъ, съставения по-горѣ планъ въ меченското събрание има приврѣмененъ характеръ, и неговото приложение щѣше да стане само въ случай, ако турцитѣ се опитаха да парализуватъ организацията на възстанието, за това, прѣди да се разпустне събранието, избра се една деветочленна комисия, която на чело съ агентитѣ, трѣбваше да изработи общъ планъ на възстанието, който да съдържа точни и ясни опрѣдѣления, както за деня, въ който би трѣбвало да се прогласи възстанието, тъй и за начина на военнитѣ дѣйствия слѣдъ прогласяваньето му. Въ състава на комисията влѣзоха слѣдующитѣ лица отъ меченскитѣ прѣдставители: Найденъ П. Стояновъ отъ Копривщица, Христо В. Търневъ отъ Пловдивъ, Никола Караджовъ отъ Клисура, Василъ Петляшковъ отъ Брацигово, Василъ Бойчевъ Соколовъ отъ Перущица, Иванъ Соколовъ отъ Т.-Пазарджикъ, Искрю Ц. Мачевъ и Георги Нейчевъ отъ Панагюрище и Лулчо Маневъ отъ с. Петричъ. На 13-и Априлий събранието се разпустна и прѣдставителитѣ се разотидоха всѣки на мѣстото си, а комисията се отправи въ Панагюрище за да изпълни възложената ней мисия. Комисията се установи въ домътъ на Иванъ Лѣковъ, гдѣто се бѣше установилъ и Бенковски съ своитѣ двама другари. Въ продължение на петь дена, при буйни и сериозни разисквания, подъ прѣдсѣдателството на

[1] За [illegible] мнозина отъ прѣдставителитѣ погледнаха съ недовѣрие на прѣдложени[illegible] Бенковски, една отъ главнитѣ причини бѣше и тави, че на 11-и Април[illegible]лучи въ събранието писмо отъ Вратчанския апостолъ Заимовъ до [illegible] комитетъ, въ което се казваше, че възстанието не трѣбва да се обяв[illegible]тъ 25-и Май, или 1-и Юний, и това бѣше явно доказа[illegible] искаше да сбяви възстанието по-рано, т. е. на 1-и Май, [illegible]постолитѣ въ България, съ цѣль, види се, да се прослави [illegible]тѣ.

[illegible]

[illegible]ки, който си позволи насилие на жена, грабежъ, [illegible] на мирни турци, прѣдателство, незачитанье за[illegible] и разпорежданията на Врѣменното Правителство, [illegible]рѣлва съ шесть куршума.

Слѣдъ изработванье на плана, комисаритѣ се разоти[illegible] съ изключение на Василъ Бойчевъ и Иванъ Соколовъ, Бенковски, съ двамата си другари, прѣмѣсти квартирата [illegible] въ домътъ на Иванъ Д. Тутевъ. Това бѣше на 19-й Априлий.

Има единъ жаленъ и прѣскърбенъ фактъ, който ще личи въ страницитѣ на новата българска история по това възстание, но фактътъ си е фактъ, и той не може да се прѣмълчи. Въстанието стана жертва на прѣдателство — и отъ кого? — отъ българинъ, и още отъ българинъ, който прѣдставляваше селото Балдово (пловдивско) въ меченското събрание. Този прѣдатель е извѣстенъ подъ името Ненко Балдовеца. Слѣдъ разтурянье на Меченското събрание, тази низка тварь отишла въ г. Т.-Пазарджикъ при каймакамина и разправилъ всичко що се е свършило и рѣшило въ събранието, за което, казватъ, получилъ и бакшишъ. Вслѣдствие на това съобщение пловдивския юзбашия Неджибаа, съ 18 души конни жандарми, се отправи въ градеца Копривщица, а пазарджикския юзбашия Ахмедаа, съ 20 души кавалерия се отправи прѣзъ с. Баня за Панагюрище, гдѣто имаха намѣрение да поопитатъ работитѣ по-отблизо, и ако имъ се удаде, да изловжтъ нѣкои и други по-съмнителни личности. Това обаче не имъ се удаде. Юзбашията Ахмедаа, при всичко че писа писмо на единъ свой приятель въ Панагюрище, да му приготви квартира въ ханътъ на Найденъ Дриновъ, който бѣше пъленъ съ оржжия и припаси, и гдѣто Ахмедаа щѣше да види всичко съ очитѣ си, но пакъ не се осмѣли да дойде въ Панагюрище, вѣроятно затова, защото стотницитѣ отъ хилядницата бѣха готови съ 200 души да го уловжтъ. Не така обаче постжпи пловдивския юзбашия Неджибаа. Той съ всичката си дружина пристигналъ въ Копривщица на 19 априлий вечерьта и поискалъ да му доведжтъ по-първитѣ граждани. Копривщенци отказали да изпълнжтъ желанието му. Сутри[illegible] Неджибаа проводилъ нѣколко души отъ дружината си та[illegible]ли Георги Тусуновъ, Танчо Кафеджийски и други, а с[illegible]нно заповѣдалъ да му привикжтъ Тодоръ Кабле[illegible] Енчевъ, Петко Бояджиевъ (кондураджия) и

Бенковски, Ванковъ и Икономовъ, планътъ се изработи и подписа отъ всичкитѣ комисари, при всичко че нѣкои отъ тѣхъ не бѣха напълно съгласни съ него.

Жално ми е, че нѣмамъ на ръцѣ сѫщинския планъ на възстанието за да го съобщѫ на читателя, толкозъ по-вече, че той е отъ голѣма историческа важность. Всичко, което читателя ще чуе за този планъ отъ мене, то е това, което е останало въ ума ми още отъ изработванието му. Плана съставяше най-голѣмата тайна на възстанието, и той, написанъ на единъ подвързанъ тефтеръ, се пазеше въ архивата на Бенковски дори до смъртьта му. Слѣдователно, положително съмъ увѣренъ, че никой не е ималъ възможность да го прѣпише и спази у себе си, до паданието му въ рѫцѣтѣ на турското правителство, при разбиваньето четата на Бенковски, както ще видимъ по-послѣ. Ето приблизително спазенитѣ въ умътъ ми точки отъ въпросния планъ:

1) Деньтъ за провъзгласяванье на възстанието се опрѣдѣля 1 Май;

2) Възстанието ще обема шесть главни центрове: Панагюрище, Батакъ, Перущица, Брацигово, Карлово и гарата „Еледжикъ“[1];

3) Да се изгорѫтъ главнитѣ градове, въ които би могли да се съсрѣдоточѫтъ турскитѣ войски;

4) Да се скѫса желѣзната линия Едрене — Пловдивъ и Татаръ-Пазарджикъ — Бѣлово;

5) Да се разруши мостътъ на желѣзницата Търново-Сейменъ;[2]

6) Насилие на живота и честьта на мирнитѣ турци строго е забранено;

7) Имуществата на мирнитѣ турци да се пазѫтъ въ българскитѣ касси до окончателното рѣшение на въпроса;

8) Всѣкой е длъженъ да се покорява на заповѣдитѣ и разпорежданията на Врѣменното Правителство, и

[1] „Еледжикъ“ е гористо мѣсто, находяще се между Мухово и Цѣрово, отъ къмъ изтокъ, Капѫджика (Троянови врата), отъ къмъ югъ, и с Бѣлица отъ къмъ Сѣверъ.

[2] За разрушавание на мостове и пр. бѣше натоваренъ члена на пловдивския комитетъ, химика Наботковъ, да приготви нуждното количество динамитъ, но това не можà да стане, защото единъ цѣлъ сандѫкъ съ химически вещества, купенъ въ Цариградъ, пропадна по желѣзницата въ надвечерието на възстанието.

при появлението имъ на улицата всички дюкяни бѣха вече почти затворени и намѣсто уплашени хора, по улицитѣ се срѣщаха облѣчени въ униформа и въоржжени възстаници, готови даже за походъ.

Панагюрския мюдюринъ, който прѣди десетина деня бѣше заминалъ за Пазарджикъ и не се връщаше вече, вѣроятно отъ страхъ да не го сполети нѣщо, се прѣдставляваше отъ чаушина Даутаа, който твърдѣ често обикаляше Мечевската гора, дано открие нѣкакви слѣди отъ събранието, но напраздно. Щомъ чулъ първия вистрѣлъ на пушкитѣ, Даутаа веднага се качва на коня си и избѣгва въ Пазарджикъ. При избѣгваньето му отъ Панагюрище, случило му се тукъ-тамъ изъ града да види облѣчени въ униформа възстаници, които го съпровождали съ гърмежъ. Съ пристигваньето си въ Пазарджикъ, Даутаа извѣстилъ властитѣ и всѣкиго когото срѣщналъ, че едвамъ могълъ да избѣгне живъ отъ ржцѣтѣ на московцитѣ, които, неизвѣстно отгдѣ и какъ, изпълнили цѣлия панагюрски балканъ. Това извѣстие задало такъвъ голѣмъ страхъ на властитѣ и турското население въ Пазарджикъ, щото управлението веднага се затворило, управляющитѣ се скрили, чаршията се затворила, викове, писъци и всевъзможни други бъркотии разтревожили цѣлия градъ.

Какъвъ страхъ е облáдалъ сърдцата на турцитѣ въ Пазарджикъ, всѣки може да си прѣдстави, като вземе за фактъ, че единъ день, кой именно не помнж, съгледательтъ отъ едно минаре (ходжа) забѣлѣжилъ нѣкакви си движения по пжтя, въ направление отъ къмъ Панагюрище. Той помислилъ, че това сж московцитѣ, които, според казваньето на Даутаа, ишли да прѣвземжтъ Пазарджикъ. Когато и бѣлитѣ пандери били вече приготвени за посрѣщаньето, оказало се, че вмѣсто московци, една сюрия овни се движила къмъ градътъ. Не по-малко страхъ е владѣялъ между турцитѣ и въ г. Пловдивъ, за глупоститѣ на които тоже има смѣшни разкази, но тука не му е мѣстото да ги описвамъ.

Слѣдъ избѣгваньето на Даутаа изъ Панагюрище, останалитѣ турци, [illegible]то не рачиха да се прѣдаджтъ, бидоха убити. Убититѣ тур[illegible] Панагюрище, въ деня на прогласяваньето на възстани[illegible]а четирма — двама панагюрски юшурджии [illegible] двама п[illegible] които идеха отъ Т.-Пазарджикъ, и които [illegible] рачехж д[illegible]даджтъ. Единия отъ тия послѣднитѣ бѣше [illegible]щий [illegible]. При убиваньето на единия юшурджия

други. Когато той чакалъ да му доведѫтъ горнитѣ лица, камбанитѣ започнали да биѭтъ и Неджибъ ага се видѣлъ заобиколенъ въ конака заедно съ всичкитѣ си жандарми, отъ гдѣто едва успѣлъ да избѣгне живъ. Само мюдюрина билъ застигнатъ и убитъ.

Както виджда читательтъ, възстанието е вече избухнало въ Копривщица, безъ да се дочака опрѣдѣления за това день, 1 Май.

Извѣстно е отъ по-напрѣдъ, че Бенковски, съ другитѣ двама агенти, се намираше въ кѫщата на Ив. Д. Тутевъ. На 20-и Априлий, Захарий Стояновъ отъ с. Медвенъ, Котленска околия, Тодоръ Бѣлопитовъ отъ г. Панагюрище и азъ, стоехме въ квартирата на Бенковски и пишехме прокламация къмъ населението, съ която имъ се извѣстяваше деня на възстанието и причинитѣ, които го прѣдизвикваха. (Въ отдѣлна стая стоехме и пишехме). Заведнѫжъ пѫтнитѣ врата на кѫщата се заблъскаха много силно. Часътъ бѣше около 9 по турски, слѣдъ обѣдъ; хазаина пристѫпи и отвори вратитѣ. Единъ момъкъ, копривщенецъ (пощаджия), уморенъ отъ дългъ пѫть, се отправи бързо-бързо къмъ стаята на Бенковски, а ние догдѣто да излѣземъ и се научимъ какво има, чухме гърмогласния викъ на Бенковски: бунтъ! бунтъ! и на часътъ изгърмѣха нѣколко пушки. Захвърлихме прокламациитѣ и излѣзохме на двора. Тука ни разясниха, че станало прѣдателство и че въ Копривщица избухнало възстанието.

Наскоро слѣдъ изгърмяваньето на пушкитѣ, пристигнаха и членоветѣ на панагюрския комитетъ, който се титулираше вече Врѣменно Правителство. Бенковски не закъснѣ да имъ каже, че е врѣме да се тури въ дѣйствие приетия въ *Меченското Събрание* привремененъ планъ, т. е. да се прогласи възстанието, прѣди турското правителство да узнае слабоститѣ на приготовленията. Така и стана. Още на 20-и Априлий, привечерь, възстанието се прогласи и въ Панагюрище. Приготвеното още по-прѣди въ Карлово знаме, отъ сестрата на Василъ Левски, се прикачи на единъ прътъ и всичкитѣ агенти, съ находящитѣ се около тѣхъ лица, на чело съ знамето[1] и съ пѣсни, изкочиха по улицитѣ на градеца. Чудно бѣше, че

[1] Знамето бѣше отъ атлазенъ платъ: на едната му страна фигурираше добрѣ изрисуванъ левъ, а на другата надписъ съ златни букви „Свобода или Смърть“; то бѣше прѣдназначено за бунтовническата чета на Бенковски, която се раздѣли съ него при окончателното й разбиванье.

при появлението имъ на улицата всички дюкяни бѣха вече почти затворени и намѣсто уплашени хора, по улицитѣ се срѣщаха облѣчени въ униформа и въоржжени възстаници, готови даже за походъ.

Панагюрския мюдюринъ, който прѣди десетина деня бѣше заминалъ за Пазарджикъ и не се връщаше вече, вѣроятно отъ страхъ да не го сполети нѣщо, се прѣдставляваше отъ чаушина Даутаа, който твърдѣ често обикаляше Меченската гора, дано открие нѣкакви слѣди отъ събранието, но напраздно. Щомъ чулъ първия вистрѣлъ на пушкитѣ, Даутаа веднага се качва на коня си и избѣгва въ Пазарджикъ. При избѣгваньето му отъ Панагюрище, случило му се тукъ-тамъ изъ града да види облѣчени въ униформа възстаници, които го съпровождали съ гърмежъ. Съ пристигваньето си въ Пазарджикъ, Даутаа извѣстилъ властитѣ и всѣкиго когото срѣщналъ, че едвамъ могълъ да избѣгне живъ отъ ржцѣтѣ на московцитѣ, които, неизвѣстно отгдѣ и какъ, изпълнили цѣлия панагюрски балканъ. Това извѣстие задало такъвъ голѣмъ страхъ на властитѣ и турското население въ Пазарджикъ, щото управлението веднага се затворило, управляющитѣ се скрили, чаршията се затворила, викове, писъци и всевъзможни други бъркотии разтревожили цѣлия градъ.

Какъвъ страхъ е обла́далъ сърдцата на турцитѣ въ Пазарджикъ, всѣки може да си прѣдстави, като вземе за фактъ, че единъ день, кой именно не помнж, съгледательтъ отъ едно минаре (ходжа) забѣлѣжилъ нѣкакви си движения по пжтя, въ направление отъ къмъ Панагюрище. Той помислилъ, че това сж московцитѣ, които, споредъ казваньето на Даутаа, ишли да прѣвземжтъ Пазарджикъ. Когато и бѣлитѣ пандери били вече приготвени за посрѣщаньето, оказало се, че вмѣсто московци, една сюрия овни се движила къмъ градътъ. Не по-малко страхъ е владѣялъ между турцитѣ и въ г. Пловдивъ, за глупоститѣ на които тоже има смѣшни разкази, но тука не му е мѣстото да ги описвамъ.

Слѣдъ избѣгваньето на Даутаа изъ Панагюрище, останалитѣ турци, които не рачиха да се прѣдаджтъ, бидоха убити. Убититѣ турци въ Панагюрище, въ деня на прогласяваньето на възстанието, бѣха четирма — двама панагюрски юшурджии и двама пжтници, които идеха отъ Т.-Пазарджикъ, и които не рачехж да се прѣдаджтъ. Единия отъ тия послѣднитѣ бѣше бждящий мюдюринъ. При убиваньето на единия юшурджия

срѣдъ чаршията, както и при убиваньето на бждащия мюдюринъ, нѣкои отъ възстаницитѣ поискаха да се „накървуватъ", съ която цѣль и лизваха малко турска кръвь, или забиваха ножоветѣ си въ труповетѣ на убититѣ.

За забѣлѣзванье е и това обстоятелство, че прокламациитѣ къмъ населението, съ които имъ се съобщаваше деня за прогласиваньето на възстанието, се подписваха съ кръвь отъ убититѣ турци, и се разпращаха по селата и градоветѣ.

Съ избухваньето на възстанието, необходима нужда се явяваше да се запази градеца Панагюрище отъ нашествието на турцитѣ и като центъръ на главното движение да се снабди съ повече въоржжени сили, за да може да противостои на неприятеля. За тази цѣль, станаха разпореждания още отъ вечерь да се направжтъ табии по всичкитѣ главни пунктове около градеца.

Въ приготовлението на табиитѣ взеха участие не само мжжьетѣ, но и женитѣ, бабитѣ и момитѣ. Сжщата вечерь се прѣдписа първата нощна лозинка за разпознаваньето на възстаницитѣ. Тя бѣше „Наполеонъ". Една чета отъ 50 души, подъ прѣдводителството на Илю Педесетника, се изпроводи да запази Златишкия проходъ „Медетъ дере". За главенъ и най-стратегически пунктъ се избра върха „Св. Никола", на разстояние половинъ часъ отъ Панагюрище, отъ гдѣто се очакваше първото нападение на турцитѣ отъ къмъ Т.-Пазарджикъ. Командата на този пунктъ се повѣри на извѣстния вече Иванъ Соколовъ, татаръ-пазарджикския прѣдставитель въ „Оборище", но за голѣмо нещастие възстаницитѣ не можаха да опитатъ честьта на оржжието си на този стратегически пунктъ, понеже турскитѣ войски, както ще видимъ послѣ, подъ командата на Хафжзъ Паша, нападнаха на Панагюрище отъ къмъ с. Стрѣлча, на истокъ отъ Панагюрище. Едноврѣменно съ прогласиваньето на възстанието, изпроводи се поща въ Враца, за да извѣсти за станалото на агентитѣ въ България. Писмото което се изпроводи бѣше подписано съ кръвьта на единъ отъ убититѣ турци въ Панагюрище, които не рачиха да се прѣдадхтъ. По разни затруднителни обстоятелства, писмото не можа да се прѣдаде по назначение. Слѣдъ разпорежданията за запазванье на градеца Панагюрище отъ нападенията на турцитѣ, ставаше нужда, както споменахъ и по-горѣ, да се снабди панагюрския центъръ съ повече въоржжени сили, слѣд., изискваше се разпространението на

бунта по всичкитѣ готовящи се по-прѣди села. За да се постигне горнята цѣль, още вечерьта на 20 Апр. Бенковски съ 10—15 души отборъ конница, на чело съ знамето земá направлението къмъ с. Мечка и въ разстояние на 24 часа, слѣдъ като прѣмина много села и ги накара да възстанѫтъ, възвърна се въ Панагюрище, съ 150 душъ дързостни и добрѣ въоржжени селени. Тѣзи нови сили бѣха прѣдназначени за усилванье гарнизона Св. Никола. Ний се придружавахме и отъ игумена на калугерския манастиръ Св. Петъръ, по име Кирилъ, който не е вече между живитѣ. Той вървѣше прѣдъ четата съ кръстъ въ рѫцѣ. На ония пъкъ села, които не паднаха на пѫть на Бенковски за да ги разбунтува, проводи извѣстие да възстанѫтъ тутакси и да изпразднѫтъ селата съ женитѣ си и дѣцата си, като се установѫтъ въ „Еледжикъ".

Както знаѭтъ вече читателитѣ, „Еледжикъ" е единъ отъ шестьтѣхъ центрове на възстанието и неговото главно значение, като центъръ, се състоеше именно въ това, че отъ тамъ можеше да се запази Ихтиманския проходъ „Кападжика". прѣзъ който свободното движение на турскитѣ войски, отъ къмъ София, въ най-кѫсо врѣме можеше да осуети плановетѣ на организацията. Когато Бенковски слѣдваше горнитѣ разпореждания, Ванковъ, Икономовъ и панагюрецътъ Иванъ Орчовъ, съ една панагюрска чета отъ 100 души, се бѣха отправили въ с. Стрѣлча, за да покорѫтъ извѣстнитѣ по своя фанатизъмъ и варварщина стрѣлченски турци. Слѣдъ като покори стрѣлченскитѣ турци, Ванковъ трѣбваше да замине за Карлово, а Икономовъ за Пловдивъ [1], за да повдигнѫтъ тамкашното население и да вземѫтъ въ рѫцѣтѣ си организацията на карловския центръ; но този планъ не може да се постигне, понеже стрѣлченскитѣ турци не се прѣдадоха, а се затвориха въ джамията, гдѣто прѣдварително бѣха приготвили доволно орѫжие, храна, и припаси за да противостоѭтъ на случайни нападения. Обсадени въ джамията, стрѣлченскитѣ турци продължаваха да се защищаватъ, до като

[1] По сѫществующитѣ тайни съглашения между пловдивския комитетъ и Бенковски, както се види и отъ общия планъ, градътъ Пловдивъ слѣдваше да бѫде първа жертва на немилостивия огънь, щомъ като се дадѣше знакъ за въстание. Фактъ е, че пловдивския житель Димитръ Сапунджиевъ, членъ отъ пловдивския комитетъ, щомъ като се извѣстилъ за прогласяваньето на въстанието, веднага извърналъ мангаля съ огъня въ собствената си сапунджийница за да я запали, но огъня билъ изгасенъ и градътъ се упази отъ пожара.

кова, която при изработванието му, бѣше положила особено
аране. Понеже знамето бѣше прикачено на единъ голѣмъ
ѫтъ и физическитѣ сили на Райна не позволяваха да го
оси сама, служеше ѝ за помощникъ единъ възстаникъ, който
ѣшкомъ придържаше долнята часть на прѫта, а Райна на
онь придържаше срѣднята часть на прѫта. Въ лицето на
ioзина отъ юнацитѣ се забѣлѣжваше голѣмо негодувание,
това бѣше вслѣдствие на прѣдрасѫдъцитѣ, че при подобни
рѣдприятия знамето би трѣбвало да се повѣри за прѣнѣ
ѫть въ рѫцѣтѣ на нѣкой забѣлѣжителенъ юнакъ, а не на
(на слаба дѣвойка. Второто знаме носеше панагюрецътъ Брайчо
. Стояновъ, който бѣше опрѣдѣленъ за знаменосецъ въ че-
ата на Бенковски. Въ сѫщия день, сирѣчь на 22 Априлий
ечерьта, Бенковски остави Панагюрище и тръгна за „Еле-
никъ“, заедно съ четата си, която състоеше отъ 80 души
то всички кавалерия. Тази чета придружавахъ и азъ, като
екретарь на Бенковски. По приетото общо военно правило,
осрѣдъ аванъ-гвардия и арьеръ-гвардия, ние се отправихме
рѣзъ селото Мечка за с. Петричъ, село 3 часа на западъ
тъ Панагюрище, гдѣто сутриньта на 23 Апр. пристиг-
ахме благополучно. С. Петричъ бѣше възстанало. Посрѣщ-
ати съ голѣмъ ентусиязъмъ, ние се установихме въ кѫщата
а дѣдо Мано Гуговъ, нарочно приготвена за Бенковски[1].

Понеже с. Петричъ бѣше изложено на опасность отъ
ъмъ София и Златица, както и отъ близосѣднитѣ нему
урски села, слѣдъ една малка почивка Бенковски поиска да
азгледа позициитѣ (табиитѣ) на селото, находящи се ¼ ч.
а изтокъ отъ Петричъ. Придружени съ пѣсни отъ учени-
итѣ на селото, ние тръгнахме за позициитѣ, но едвамъ стиг-
али на половинъ пѫть, чуха се гърмежи на нѣколко пушки.
'ова бѣше знакъ отъ стражата, която стоеше по върховетѣ,
е турцитѣ нападатъ на позициитѣ. И наистина, догдѣто да
аближимъ позициитѣ, едната отъ тѣхъ бѣше вече нападната
сражението се почна. Учениците, които съ пѣсни ни при-
ружаваха, се разбѣгаха, кой на гдѣто види, а ние влѣзохме
ъ борба. Прѣдвиждаше се нападение и на другата позиция,

[1] Петричъ е чисто българско село, съ 250 кѫщи, черква и училище; то е разположено въ самото корито на р. Тополница между голѣми скалисти хълмове. Войскитѣ на Хафъзъ Паша го изгориха, а повторно го догориха пакъ турскитѣ войски въ врѣме на войната, когато се оттеглюваха отъ с. Ташкесенъ.

понеже турцитѣ бѣха се раздѣлили на двѣ крила. За да се прѣдварди обаче това, трѣбаше да влѣзе въ сражение и четата на Бенковски, прѣдводима отъ самаго него. Това и стана.

Сражението, което послѣдва отъ една страна между черкезитѣ и турцитѣ, на брой около 500 души, и възстаницитѣ — отъ друга, на брой около 300 души, раздѣлени на 2 крила, подъ прѣдводителството на Бенковски и на знаменосецътъ Крайчо Стояновъ, трая цѣли три часа.

Въ това сражение турцитѣ и черкезитѣ се принудиха да се оттеглятъ, като занесоха отъ своитѣ си около 7 души убити и около 15 души ранени. Вслѣдствие на тази първа побѣда, Бенковски изпроводи до Врѣменното Правителство въ Панагюрище писмо, съ слѣдующето почти съдържание: „До Врѣменното Правителство въ Панагюрище. Сражението, което имахме днесь, съ 500 души черкези и турци, се продължавà цѣли 3 часа. Отъ неприятеля паднаха 7 души убити и 15 души ранени, отъ наша страна има само единъ раненъ и то твърдѣ легко. Побѣдата е наша. Проводете ми 150 души юнаци, защото неприятельтъ располага съ двойно по-голѣми сили".

Отъ военния станъ на Петричъ.
23 Апр. 76 год. часа . . . минути . . . Бенковски.

Слѣдъ прѣкратяванье на престрѣлката, стражата опрѣдѣлена за запазванье на позицiитѣ отъ нощно нападение на турцитѣ, захвана мѣстата си, а Бенковски съ четата си се завърна въ селото да прѣнощува. На другия день, сиречь на 24 Апр., Бенковски проводи едно писмо до близосѣдното турско село Коланлари, съ което приканваше жителитѣ му турци да вземжтъ участие въ възстанието. Съдържанието на това писмо е отъ голѣма важность, тъй като въ него е олицетворено великодушието на Бенковски спрямо турското население, което би се съгласило да се присъедини къмъ възстанието. Това писмо бѣше написано съ български букви, а съ турски думи. Отъ всичкото писмо въ умътъ ми се е запазилъ почти буквално само слѣдующия отломъкъ: „Топракъ кардашларъ! (братя туземци) Сегашното правителство е тиранско; то немилостиво тъпче правата на всички безъ разлика на народность и религия. Елате, прочее, да се хванемъ ржка за ржка, за да смажемъ това тиранско правителство и да се сдобиемъ съ друго по-справедливо и по-човѣшко".

текова, която при изработваньето му, бѣше положила особено старание. Понеже знамето бѣше прикачено на единъ голѣмъ прътъ и физическитѣ сили на Райна не позволяваха да го носи сама, служеше ѝ за помощникъ единъ възстаникъ, който пѣшкомъ придържаше долнята часть на пръта, а Райна на конь придържаше срѣдната часть на пръта. Въ лицето на мнозина отъ юнацитѣ се забѣлѣжваше голѣмо негодувание, а това бѣше вслѣдствие на прѣдраcсѫдъцитѣ, че при подобни прѣдприятия знамето би трѣбвало да се повѣри за пръвъ пѫть въ рѫцѣтѣ на нѣкой забѣлѣжителенъ юнакъ, а не на една слаба дѣвойка. Второто знаме носеше панагюрецътъ Крайчо Т. Стояновъ, който бѣше опрѣдѣленъ за знаменосецъ въ четата на Бенковски. Въ сѫщия день, сиречь на 22 Априлий вечерьта, Бенковски остави Панагюрище и тръгна за „Еледжикъ", заедно съ четата си, която състоеше отъ 80 души и то всички кавалерия. Тази чета придружавахъ и азъ, като секретарь на Бенковски. По приетото общо военно правило, посрѣдъ аванъ-гвардия и ариеръ-гвардия, ние се отправихме прѣзъ селото Мечка за с. Петричъ, село 3 часа на западъ отъ Панагюрище, гдѣто сутриньта на 23 Апр. пристигнахме благополучно. С. Петричъ бѣше възстанало. Посрѣщнати съ голѣмъ ентусиязъмъ, ние се установихме въ кѫщата на дѣдо Мано Гуговъ, нарочно приготвена за Бенковски[1].

Понеже с. Петричъ бѣше изложено на опасность отъ къмъ София и Златица, както и отъ близосѣднитѣ нему турски села, слѣдъ една малка почивка Бенковски поиска да разгледа позициитѣ (табиитѣ) на селото, находящи се $^1/_4$ ч. на истокъ отъ Петричъ. Придружени съ пѣсни отъ ученицитѣ на селото, ние тръгнахме за позициитѣ, но едвамъ стигнали на половинъ пѫть, чуха се гърмежи на нѣколко пушки. Това бѣше знакъ отъ стражата, която стоеше по върховетѣ, че турцитѣ нападатъ на позициитѣ. И наистина, догдѣто да наближимъ позициитѣ, едната отъ тѣхъ бѣше вече нападната и сражението се почна. Ученицитѣ, които съ пѣсни ни придружаваха, се разбѣгаха, кой на гдѣто види, а ние влѣзохме въ борба. Прѣдвиждаше се нападение и на другата позиция,

---

[1] Петричъ е чисто българско село, съ 250 кѫщи, църква и училище; то е расположено въ самото корито на р. Тополница между голѣми скалисти рѫтове. Войскитѣ на Хафѫзъ Паша го изгориха, а повторно го догориха пакъ турскитѣ войски въ врѣме на войната, когато се оттеглюваха отъ с. Ташъ-[illegible].

понеже турцитѣ бѣха се раздѣлили на двѣ крила. За да се прѣдварди обаче това, трѣбаше да влѣзе въ сражение и четата на Бенковски, прѣдводима отъ самаго него. Това и стана.

Сражението, което послѣдва отъ една страна между черкезитѣ и турцитѣ, на брой около 500 души, и възстаницитѣ — отъ друга, на брой около 300 души, раздѣлени на 2 крила, подъ прѣдводителството на Бенковски и на знаменосецътъ Крайчо Стояновъ, трая цѣли три часа.

Въ това сражение турцитѣ и черкезитѣ се припудиха да се оттеглятъ, като занесоха отъ своитѣ си около 7 души убити и около 15 души ранени. Вслѣдствие на тази първа побѣда, Бенковски изпроводи до Врѣменното Правителство въ Панагюрище писмо, съ слѣдующето почти съдържание: „До Врѣменното Правителство въ Панагюрище. Сражението, което имахме днесь, съ 500 души черкези и турци, се продължава цѣли 3 часа. Отъ неприятеля паднаха 7 души убити и 15 души ранени, отъ наша страна има само единъ раненъ и то твърдѣ легко. Побѣдата е наша. Проводете ми 150 души юнаци, защото неприятельтъ разполага съ двойно по-голѣми сили".

Отъ военния станъ на Петричъ.
23 Апр. 76 год. часа . . . минути . . . **Бенковски.**

Слѣдъ прѣкратяванье на престрѣлката, стражата опрѣдѣлена за запазванье на позициитѣ отъ нощно нападение на турцитѣ, захвана мѣстата си, а Бенковски съ четата си се завърна въ селото да прѣнощува. На другия день, сиречь на 24 Апр., Бенковски проводи едно писмо до близосѣдното турско село Коланлари, съ което приканваше жителитѣ му турци да вземѫтъ участие въ възстанието. Съдържанието на това писмо е отъ голѣма важность, тъй като въ него е олицетворено великодушието на Бенковски спрямо турското население, което би се съгласило да се присъедини къмъ възстанието. Това писмо бѣше написано съ български букви, а съ турски думи. Отъ всичкото писмо въ умътъ ми се е запазилъ почти буквално само слѣдующия отломъкъ: „Топракъ кардашларъ! (братя туземци) Сегашното правителство е тиранско; то немилостиво тъпче правата на всички безъ разлика на народность и религия. Елате, прочее, да се хванемъ рѫка за рѫка, за да смажемъ това тиранско правителство и да се сдобиемъ съ друго по-справедливо и по-човѣшко".

По-нататъкъ писмото гласѣше, че ако тѣ (коланларци) не се съгласѭтъ да вземѫтъ участие въ възстанието, ще се считатъ като членове отъ Тиранското Правителство и слѣд. не ще закъснѣѭтъ да изпитѫтъ страшната участь. Устниятъ отговоръ на това писмо бѣше отрицателенъ. Въ сѫщия день, 24 Апр., пристигна една панагюрска чета, състояща се отъ около 150 души, която Бенковски бѣше повикалъ на помощь; но понеже турцитѣ се бѣха вече отдръпнали назадъ, направи се само огледъ на мѣстноститѣ, които тѣ занимаваха въ престрѣлката. Подиръ това четата се върна въ селото за да прѣнощува.

На другия день, 25 Апр., Бенковски, съ своята чета и съ четата, която бѣше пристигнала отъ Панагюрище, продължи пѫтя си за „Еледжикъ“. Изселваньето на много отъ т.-пазарджишкитѣ села, между които Калугерово, Церово, Лесичово и други, за къмъ центъра, ставаше въ това именно врѣме, когата Бенковски пристигаше въ „Еледжикъ“. Нажалениятъ погледъ на старцитѣ и бабитѣ, които съ сълзи на очи изпровождаха въ неизвѣстность спечеленото съ толкозъ годишни мѫки и трудове имущество, скърцаньето на колата и движенията имъ посрѣдъ голѣмитѣ дъждове, писъцитѣ на едвамъ проходилитѣ и още въ люлка дѣчица, отчаянитѣ охкания на нещастни нѣкои болни, силниятъ шумъ, произходящъ отъ непрѣстанното блѣянье на овцитѣ и ревътъ на говедата и, най-сетнѣ грозното виенье на псетата, които придружаваха ступанитѣ си, всичко това прѣдставляваше такава жалостна картина, която е мѫчно да се опише. При всичко че тази картина радваше Бенковски, понеже чрѣзъ това той постигаше цѣльта си, обаче юнашкото му и пълно съ дързость сърдце не можà да укрие сълзитѣ на очитѣ му, които като порой се изливаха по руменото му лице. Като изминахме тази картина, стигнахме до центъра, гдѣто бѣха се установили прибѣгналитѣ около 15 до 20 села. Тука прѣдъ очитѣ ни се прѣдстави нова картина, не по-малко жалостна отъ първата.

Врѣмето бѣше дъждовито и малко студено. Нещастнитѣ прибѣгнали тука сѣмейства бѣха толкова злѣ установени, щото едвамъ можеха да проживѣѭтъ повече отъ нѣколко само дни. Особена храна за възстаницитѣ нѣмаше, освѣнъ незначителното количество хлѣбъ и брашно, които сѣмействата бѣха взели съ себе си при изселваньето си. Жилищата имъ се състоеха отъ колиби, покрити съ шума, прѣзъ която буйния

дъждъ немилостиво мокрѣше и малкото дѣтенце, което майката пазеше въ обятията си. Ни едно сухо жгълче не се съглеждаше въ колибитѣ. Силната дъждовна буря, черната гжста мъгла, необикновенниятъ шумъ отъ хора, и екътъ на пушкитѣ тукъ-тамъ по краищата на центъра, привождаха душата въ изступление. Тука човѣку неволно дохаждаше на умъ за нещастията, които скоро щѣха да постигнжтъ злочеститѣ избѣгвали сѣмейства частно, и възстаническия центъръ изобщо.

Слѣдъ като разгледа мѣстностьта на центъра и направи нуждпитѣ разпореждания, Бенковски се отправи съ дружината си въ с. Бѣлово, което прѣдварително бѣше вече възстанало, за да разруши желѣзната линия и телеграфа, които при сжществуваньето си можеха да доставляватъ и войска и бързи правителствени разпореждания, опасни за центъра. Панагюрската чета, която придружаваше Бенковски още отъ Петричь, се завърна назадъ въ Панагюрище, прѣди заминаваньето ни за Бѣлово.

Пжтувахме цѣла нощь и едвамъ сутриньта на 26 Апр. пристигнахме въ Бѣлово, посрѣщнати съ неописуемъ възторгъ. Бенковски се установи въ кжщата на Попъ Михаля, а четата му около поповата кжща, гдѣто, уморена, седна да закуси.

Първото разпореждане на Бенковски бѣше да се доведжтъ при него всичкитѣ турци, находящи се въ селото, за да прѣдаджтъ оржжията си. Четирма или петь души заптиета, скрити въ станцията на желѣзницата, не рачиха да се прѣдаджтъ, вслѣдствие на което Бенковски издаде заповѣдь да се запали станцията. Това и стана. Станцията изгорѣ, а непокорнитѣ турци бидоха избити.

Не щж да изпустнж случая да забѣлѣжж и тука една отъ характеристичнитѣ черти на Бенковски. Едното турско заптие, Саидъ, стоеше при инспектора на линията, нѣмецъ, на когото името не помнж. Бенковски проводи извѣстие на инспектора да доведе заптието, за да прѣдаде оржжието си. Инспекторътъ се възпротиви. Бенковски му проводи втори пжть извѣстие, че ако не прѣдаде заптието, той самъ ще заплати за него. Уплашенъ и разтреперанъ като листъ, нѣмецътъ инспекторъ дойде и доведе заптието. За да се прѣдстави работата въ сравнително по-сериозенъ видъ, отъ колкото нѣмеца си е въображавалъ, Бенковски бѣше полегналъ на миндера въ стаята, а около него стояха на крака нѣколко души, добрѣ облечени и въоржжени възстаници, които съ особено

[illegible] си. Нѣмеца влѣзе [illegible] и гордо гордо захвана [illegible] български, затова разго[illegible] Консулови. Кажете му, каза Бен[illegible] да е и него ще убиж, ако [illegible] по-силно да трепери и да [illegible] той каза, че си е мислилъ [illegible] но тъй като сега се е увѣрилъ [illegible] сериозна възстаническа чета, то не [illegible] но и ще бѫде готовъ да услужи [illegible] Заптието имаше съ себе си орѫжието [illegible] да прѣдаде. Разговора между Бен[illegible] по-любезенъ и Бенковски се въз[illegible] за се попита, дали не му се намѣрва [illegible] за да продаде на четата, която още [illegible] пушки. Любезния отъ страхъ нѣмецъ [illegible] съ една собствена негова пушка „Ла[illegible] напрѣки неговото желание, Бенковски му [illegible] подаръкъ на четата единъ бинокль [illegible] — което и оставихме свободно. Бенков[illegible] нѣмеца въ признателность за подаръцитѣ [illegible] го за името му, което се записа въ про[illegible] и му каза, че то ще остане записано между [illegible] добродѣтелитѣ на България. Още въ сѫщия день [illegible] остави Бѣлово, съпроводенъ отъ нѣколко души [illegible] Съ него заедно заминаха за къмъ Пловдивъ [illegible] Консулови, които, отъ боязънь да не пострадатъ, [illegible] за останатъ въ разбунтуванитѣ мѣста. По поводъ [illegible] съ Бенковски и нѣмеца въ Бѣлово, нѣкои отъ [illegible] вѣстници, които, по всѣка вѣроятность, сѫ [illegible] свѣдѣнията си отъ самия инспекторъ, не закъснѣха [illegible] нѣкои добри черти на Бенковски и да го [illegible] заедно съ всичката му чета.

Като се свърши работата, за която бѣхме дошли въ Бѣлово, т. е., като се разруши желѣзната линия и телеграфа, Бенковски трѣбваше да се завърне въ „Еледжикъ“ за [illegible] разпореждания, така щото още въ сѫщия день [illegible] оставихме Бѣлово и заминахме за „Еледжикъ“.

Опитванията на черкезитѣ, отъ разполо[illegible] наблизо до [illegible] черкезски села, да [illegible] и на[illegible] центъра [illegible] имъ на [illegible] на въз-

таницитѣ, бѣха поставили вече въ движение цѣлия центъръ. Бенковски трѣбваше да отиде въ развtotenитѣ на староврѣменната крѣпость, лежаща на сѣверо-западната страна на центъра, отъ гдѣто черкезитѣ налитаха да навлѣзжтъ. Като стигнахме на крѣпостьта, отъ която можеха да ставатъ наблюдения по всичкото Ихтиманско поле, забѣлѣжихме движенията на многочислена войска, която идѣше отъ Ихтиманъ за къмъ центъра. Като доближиха до политѣ на центъра, войскитѣ се спрѣха и разположиха шатритѣ си въ полето. Сега работата ставаше по-сериозна и по-страшна отъ всѣко друго врѣме. Слуховетѣ, че турскитѣ войски приближили до центъра, породиха панически страхъ въ прибѣгналитѣ тука нещастни сѣмейства, отъ които нѣкои, като прѣдвиждаха опасностьта за мжжетѣ си, затрупваха ги съ дрѣхи подъ колата за да не се явжтъ на стража прѣзъ страшната тази нощь. Настжпваше вечерь, и стражата, която пазеше крѣпостьта, трѣбваше да се увеличи, тъй като сега имаше прѣдъ нея цѣлъ лагеръ отъ турска войска. Бенковски остави крѣпостьта и се върна въ срѣдата на центъра, за да понасърдчи уплашенитѣ и да изкара всичкитѣ мжжье на позициитѣ.

Като слизахме къмъ срѣдата на центъра, съгледахме на източната му страна пламъцитѣ на единъ голѣмъ пожаръ, въ посоката на който ехтѣха топовни гърмежи. Това бѣше г. Панагюрище, главния центъръ и всичката надѣжда на възстанието. Отъ свѣдѣнията, които имахме по-прѣди за настжпваньето на турцитѣ, можахме да разберемъ, че Панагюрище е разбито и запалено. Положението ни стана още по-трудно, и духътъ на Бенковски до толкова се смути, щото ако и да искаше да укрие това си душевно смущение, но изгледътъ на лицето му, дълбокитѣ му въздишки и страшния му погледъ явно свидѣтелствуваха това.

Бѣше 30-и Априлий. Нощьта бѣше тъмна, бурна и дъждовна. Пролѣтнитѣ приятности на природата, които често ободряватъ и съживяватъ духа и сърдцето и на най-злочестия човѣкъ, като че нарочно бѣха скрили отъ насъ своята щедрость. Хвърлени въ обятията на неизвѣстностьта, зрители на немилостивия пожаръ въ Панагюрище, гдѣто бѣха съсрѣдоточени всичкитѣ ни надѣжди, застрашавани отъ неприятелската войска, която прѣзъ деня разпери шатритѣ си наблизо до центъра, заобиколени отъ извънреднитѣ движения на нещастнитѣ тукъ сѣмейства, които на купове на купове

се събираха да гледатъ пожара въ Панагюрище, ний изпаднахме въ такова критическо положение, каквото никога не бѣхме изпитвали отъ деня на възстанието. Тжжнитѣ и грозни мисли, които вълнуваха духътъ ни, и безсънието отъ нѣколко дни наредъ, стигнаха до върха си и ни принудиха да сложимъ уморенитѣ си и натегнали за сънь глави въ една колиба, гдѣто се събрахме около 20—30 души, между които и Бенковски. Тукъ сѣкашъ духоветѣ на погибающитѣ наши братя въ Панагюрище се явиха да ни напомнжтъ, че се нуждаjтъ отъ нашата помощь.

Едвамъ туку що бѣхме сложили главитѣ и заспали, пушката на едного отъ другаритѣ ни, който въ съна си я бѣше отпжналъ съ кракъ, изгърмѣ въ срѣдъ колибата. Уплашени, всички скокнахме на крака и се разбудихме. На около ни нѣмаше нищо. Наближаваше да се съмне и ний не можахме вече да заспимъ. Тъмнитѣ облаци, които се извиваха надъ главитѣ ни и дъждътъ — който прѣди малко бѣше попрѣсталъ, а сега пакъ започва да вали — ни прѣдвѣщаваха, че и днешния день ще бжде театъръ на грозни сцени и впечатлѣния. Разсъмна се хубаво и ний още нѣмахме положителни свѣдѣния за пожарътъ въ Панагюрище. Слѣдъ малко пристигна поща отъ Панагюрище и ний научихме подробноститѣ.

Бенковски се викаше да се отправи незабавно на помощь, но понеже четата му се състоеше всичко отъ около 80 души и бѣше недостатъчна за постиганье плановетѣ му, той намисли да уголѣми четата си съ нѣколко души подързостни отъ тукашнитѣ възстаници.

Забѣлѣжителенъ бѣше избора, който той правѣше изъ между възстаницитѣ за уголѣмяванье на четата си. Най-напрѣдъ Бенковски поканваше всѣкиго, който доброволно пожелаеше да се запише въ четата му, но прѣди да го приеме, той му задаваше слѣдующия въпросъ: „Искашъ ли да умрешъ?“ Ако отговорътъ бѣше — „да“!, — записвахме го на една книга и се приемаше, ако ли пъкъ нѣкой се уплашеше отъ този толкова страшенъ въпросъ и се откажеше, Бенковски иронически го изобличаваше съ думитѣ: „дайте му хурка да прѣде, или вълна да чеше, защото той повече прилича на жена отколкото на възстаникъ“. Тѣзи майсторски думи на Бенковски повлияха, макаръ и врѣменно, надъ нѣкои и други честолюбиви младежи отъ възстаницитѣ, които имаха претенции на юнаци, така щото четата на Бенковски се уве-

личи още съ 30—40 души, и ний се отправихме прѣзъ селата Петричъ и Поибрене за Панагюрище. „Еледжикъ“ остана да се пази отъ малочислени възстаници, които, съ прибѣгналитѣ и обезкуражени въ него нещастни сѣмейства, очакваха да изпитжтъ звѣрската злоба на неприятеля, който се готвѣше да ги нападне.

Планътъ на Бенковски бѣше да състави една чета отъ 1000—1500 души отборъ юнаци, за да нападне на неприятеля въ Панагюрище, но за голѣма жалость този планъ не може да се осжществи. Причината на тая несполука се състоеше въ разбиваньето на Панагюрище, което, като гръмовна стрѣла, бѣ поразило всичкитѣ възстанали села, заедно съ центъра „Еледжикъ“, и които не се рѣшаваха вече на никакво ново прѣдприятие.

По пжтътъ до с. Поибрене, юнацитѣ отъ „Еледжикъ“, които се присъединиха къмъ четата, единъ по единъ изчезнаха. Прѣдполагаемото число възстаници отъ селата Петричъ и Поибрене, около 350 души, не можаха да се събержтъ, и Бенковски съ малочислената си чета стигна на върхътъ „Сивитѣ грамади“, лежащъ единъ часъ на сѣверъ отъ Панагюрище. Това мѣсто бѣше безопастно и отъ тука можеха да ставатъ наблюдения по всичката линия на неприятелскитѣ позиции.

Панагюрище още горѣше. Една четвърта часть отъ жителитѣ му, повечето жени и дѣца, които Хафжзъ-пашовитѣ войски бѣха успѣли да хванжтъ, при разбиваньето и прѣвземаньето на градеца, се намираха изложени на всевъзможни мжчителства, ругателства, насилия и пр., (които сж свойствени само на мохамедовитѣ потомци.) Тритѣ части отъ населението, които бѣха сполучили да избѣгнжтъ, се намѣрваха разпръснати по горитситѣ околности на градеца, а най-много подъ върха „Сивитѣ грамади“, въ „Раслатица“. Деньтъ бѣше първи Май. Постоянния дъждъ, който още отъ прогласяваньето на възстанието валѣше, слѣдваше да мие напръсканитѣ съ невинна кръвь улици и околности на градеца, а слънчевия пекъ — като че нарочно бѣше ослабналъ, за да не усилва лошата меризма отъ труповетѣ на убититѣ. Сладкото пѣние на славея, който привѣтствуваше приятноститѣ на майската природа, никого не увличаше. Всичко бѣше погрознѣло: всичко миришеше на огънь и кръвь. Разбития въз-

[illegible] съ въздишки гледаше на ужаситѣ, въ кои [illegible] бѣше го хвърлила.

[illegible] отъ страхъ и гладъ майка, като [illegible] ходеше заобиколена съ малкитѣ си рож[illegible] [illegible] й за корица хлѣбецъ. Тя ту [illegible] че се прощаваше съ този свѣтъ, [illegible] гледаше на горѣ на долу, дано съзре н[illegible] [illegible] които биха могли да дойдѫтъ на помощь; [illegible] Паниката и отчаянието бѣха общи. Никой [illegible] въ състояние да помогне. Приближаваше да [illegible] Отчаянитѣ охкания на злочеститѣ се удвояваха. [illegible] сигуренъ, че тъмната и дъждовна нощь ще [illegible] цедра къмъ живота на изнемощѣлитѣ жени, [illegible] отъ които нѣкои по отъ рано бѣха вече [illegible] на гладътъ.

[illegible] и тукъ се опита да постигне плана си, но [illegible] не може нищо да направи.

[illegible] слѣдъ пристигването ни на „Сивитѣ грамади“, [illegible] направоди писмо въ Копривщица, съ което ис[illegible] 500 души възстаници на помощь, а на коприв[illegible] жители заповѣдваше да оставѧтъ градеца и да се [illegible] въ балкана съ женитѣ и дѣцата, като понесѫтъ [illegible] си храна, колкото е възможно повече. Подиръ нѣ[illegible] часа курмера съ писмото се завърна и съобщи, че [illegible] Копривщица билъ въ обсада отъ Хасанъ паша [1], [illegible] нѣмало възможность да се влѣзе въ градеца. [illegible] се и тази надѣжда. Оставаше да се привикатъ пана[illegible] възстаници, които въ голѣмо число се намираха [illegible], та поне съ тѣхъ да може да се направи нѣщо; [illegible] възстаницитѣ — изнурени отъ гладъ и разбивани нѣкол[illegible] пъти отъ неприятеля, не можаха да прѣдприемѫтъ ново нападение, толкозъ повече, че Хафѫзъ паша бѣше имъ съ[illegible], че щомъ гърмежа на една възстаническа пушка [illegible] знакъ за какво-годе нападение на войскитѣ му, всич[illegible] находящи се въ тѣхни рѫцѣ жени, дѣца, мѫжье и пр. [illegible] бѫдѫтъ минутно изклани. Посрѣдъ тази несполука, Бенковски се рѣши да нападне самъ съ своята малочислена чета, [illegible] турско крило, което бѣше разположено $^1/_2$ часъ на изтокъ отъ градеца, въ гората, наричаема „Бойчина ко-

[1] Хасанъ паша се числѣше въ отрядътъ на Хафѫзъ-пашовата войска.

[illegible]

Прѣди да разкажемъ [illegible] за [illegible] дѣйствия на Бенковски и за неговата смърть, ще се спремъ малко въ[illegible] послѣднитѣ дни на царуването въ Панагюрище и Копр[illegible], гдѣто ще се запознаемъ съ участьта и на другитѣ [illegible] апостоли: Воловъ и Икономовъ.

Отъ изложението, което направихме по-прѣди, става явно, че панагюрския центръ имаше за главенъ воененъ пунктъ т.-пазарджишкия проходъ „Св. Никола“. На този проходъ се намираха най-многото въоржжени сили, подъ командата на Ив. Соколова, понеже навлизаньето на турцитѣ се прѣдполагаше да стане чрѣзъ този проходъ. Единъ отъ избѣгналитѣ турци изъ Панагюрище, въ деня когато се обяви възстанието, именно чаушина Даутаа, за когото читательтъ вече знае, познаваше добрѣ панагюрската мѣстность. Той сполучи да прѣведе войскитѣ на Хафжзъ-паша прѣзъ мѣстото називаемо „Окопана“[1], за да заловжтъ пжтя, който води отъ Стрѣлча за въ Панагюрище, — отъ гдѣто никога не се прѣдполагаше навлизаньето на турцитѣ въ панагюрския центъръ. Вслѣдствие на тази измѣна, около 200 души възстаници, подъ командата на Соколова, оставиха пункта „Св. Никола“ и отидоха срѣщу войскитѣ на Хафжзъ Паша, дори до „Чирѣшката рѣка“[2], но не можеха да прѣсѣкжтъ пжтя имъ, защото Хафжзъ Паша бѣше успѣлъ вече да завземе пò-главнитѣ стратегически пунктове въ тѣзи мѣста и да усигури пжтя си за Панагюрище. Подиръ едно малко сражение, въ което паднаха убити десетина души отъ възстаницитѣ, Хафжзъ Паша продължи пжтя си свободно дори до „Балабановата кория“[3]. Подпомогнати, възстаницитѣ подновиха сражението, но и тукъ бѣха принудени да отстжпжтъ. Наближаваше послѣдата минута — „защитата на градеца“. Гърмежътъ на пушкитѣ, който се чуваше отъ височинитѣ на „Балабановата кория“, бѣше хвърлилъ въ отчаянье жителитѣ отъ цѣлия градецъ и въ особеность женитѣ и дѣцата. Въ Панагюрище бѣха се стекли повече отъ 20 села! Страхътъ бѣше ужасенъ. Никой не спѣше. Едни отъ женитѣ прѣдлагаха да се бѣга, други викаха „нашитѣ ще побѣджтъ“, трети плачеха и се прощаваха, четвърти казваха „да си приготвимъ пепель[4], за да хвърляме въ очитѣ на турцитѣ, или же горещa мазь да ги попаримъ, щомъ доближжтъ до насъ“ и пр.

[1] Мѣстностьта „Окопана“ лежи на политѣ на „Срѣдня гора“ между селата: Стрѣлча, Османово и Крастово, $3^1/_2$ часа на юго-изтокъ отъ Панагюрище.

[2] „Чирѣшката рѣка“ се намира на източната часть на градеца, на растояние единъ часъ.

[3] „Балабановата кория“ лежи на източната часть на градеца, на растояние половинъ часъ.

[4] Панагюрката Мария Н. Тричкова, когато бѣгаше, носеше пълна прѣстилка съ пепель отъ огнището за да хвърли въ очитѣ на турцитѣ, когато се опитатъ да я хванжтъ.

и пр. Нѣкои отъ мѫжьетѣ, които се занимаваха съ хазяйствената часть на възстанието, се намираха постоянно въ градеца; тѣ както и онѣзи, които кръстосваха градеца за да не оставатъ нѣкого да се скрие дома си, насърдчаваха населението и даже го увѣряваха, че турцитѣ сѫ вече разбити.

Ударилъ бѣше послѣдния вече часъ на царуваньето на Панагюрище. На възстаницитѣ не оставаше друго, освѣнъ да причакатъ неприятеля въ обкопитѣ около градеца. На 30 Априлий, прѣзъ деня, часътъ къмъ петь по турски, Хафѫзъ Паша настѫпи съ войскитѣ си, които бѣха разпрѣдѣлени на три крила. По височинитѣ около градеца, а именно: на „Маньево бърдо", „Кукла" и „Каменица", [1] откѫдѣто настѫпваха турцитѣ, бѣха разположени три отъ дървенитѣ черешови топове. [2] Съ настѫпваньето на Хафѫзъ-Пашовитѣ войски, сражението се почна на табиитѣ. Въ това сражение влѣзоха въ употрѣбление и дървенитѣ топове, отъ които нѣкои се пукнаха. Слѣдъ това се почна бомбардираньето на градеца и особенно на църквата „Св. Георги". Сражението се продължава около единъ часъ. Хафѫзъ Паша завзе градеца съ пристѫпъ, но възстаницитѣ продължаваха защитата му дори по улицитѣ и кѫщята, догдѣто най-послѣ, разбити съвършенно, видѣха се принудени да се оттеглѭтъ по горитѣ. Една часть отъ жителитѣ на градеца, повечето жени и дѣца, които се намираха на самата страна на сражението, паднаха въ рѫцѣтѣ на турцитѣ, а другата часть избѣга по горитѣ съ помощьта на възстаницитѣ. Числото на Хафѫзъ-Пашовитѣ войски, заедно съ башибозуцитѣ, се възкачваше приблизително на 8000 души, а числото на възстаницитѣ приблизително на 500 души. [3]

---

[1] „Маньево Бърдо" и „Каменица" образуватъ издигната продълговата мѣстность (бърдо), надвисена на юго-източната часть на Панагюрище, долната часть на която е и населена, а „Кукла" е издигната гола мѣстность, лежаща на сѣверо-източната часть на градеца, на разстояние половинъ часъ.

[2] Тѣзи топове сѫ издѣлие на талантливия панагюрски пушкаръ Никола Бабиновъ, който не е вече между живитѣ. При завземаньето градеца отъ турскитѣ войски, двата отъ топоветѣ, които бѣха уцѣлѣли, паднаха въ рѫцѣтѣ имъ. Единия отъ тѣхъ, по-голѣмия и по-солидния, обвитъ съ зифтосани вѫжя, откараха въ Цариградъ, а другия докараха въ София, който и днесь още се намира въ музея на Българ. Нар. Библиотека. Тоя, дѣто откараха въ Цариградъ, за сега се намира въ Еди-Куле. По врѣмето на откарваньето му въ Цариградъ, гръцкия сатирически вѣстникъ „Ономосъ" бѣше го изрисувалъ заедно съ колата и топчията.

[3] Всичкитѣ възстаници не можаха да вземѫтъ участие въ това сражение, защото мнозина отъ тѣхъ пазѣха обкопитѣ, които се намираха на другата часть на градеца, за да не би турцитѣ да нападнѫтъ и отъ тамъ.

Избѣгналитѣ по горитѣ панагюрски жители, освѣнъ нѣкои отъ възстаницитѣ, можаха да се завърнѫтъ въ огнищата си едва слѣдъ една седмица, когато Хафѫзъ Паша бѣше проводилъ хора да имъ обадѭтъ, че, ако се завърнѫтъ, никакво зло нѣма да ги сполети. Хафѫзъ Паша остана цѣли 45 дни въ Панагюрище, заедно съ всичката си войска, и въ продължение на всичкото това врѣме катадневни кервани отъ кола и конье изнесоха всичкото богатство на Панагюрище. Да описвамъ кървавата сцена въ Панагюрище, заедно съ подробности за турския варваризъмъ и отмъщение, не намирамъ за нуждно, тъй като по свирѣпствата на турцитѣ се е писало доста много, а още повече, че цѣльта ми не е да се впущамъ въ голѣми подробности.

Числото на погиналитѣ въ прѣвземаньето на Панагюрище, споредъ една статистика, направена тамъ по дохажданьето на нѣкои европейски пратеници, възлиза на около 800 души, между които около 380 души панагюрци, повечето жени и дѣца, а останалата часть селени отъ прибѣгналитѣ въ Панагюрище 20 села. Двѣ църкви, двѣ училища и около 400 отъ най-хубавитѣ здания станаха жертва на огъня.[1]

Послѣ разбиваньето на Панагюрище идѣше редътъ на Копривщица. Слѣдъ разбиваньето и запалваньето на градеца Клисура отъ Тусунъ-Бея, жителитѣ на тази паланка, заедно съ възстаницитѣ, прибѣгнаха въ Копривщица. Прѣди дохожданьето на Тусунъ-Бея въ Клисура, тамъ е билъ застрѣлянъ, по формално рѣшение отъ военния сѫдъ, писаря на клисурския мюдюринъ, Мехмедъ Ефенди, заедно съ двама цигани, които сѫ били уловени въ прѣдателство. Съ изпълнението на рѣшението е билъ натоваренъ, съ приказъ отъ военния сѫдъ, Христо Благоевъ отъ Самоковъ, който билъ дошелъ тукъ отъ Пловдивъ нарочно за възстанието. Тукъ бѣха дошли отъ Стрѣлча и двамата апостоли Ванковъ и Икономовъ. Понеже клисурскитѣ цигани бѣха взели участие въ изгарянието на Клисура, живущитѣ въ Копривщица цигани, на брой около 70 души, бидоха изклани, да не би и тѣ да подражаѭтъ примѣра на своитѣ събратия клисурци. Копривщица очакваше

---

[1] При разбиваньето на Панагюрище, главното знаме падна въ рѫцѣтѣ на Хасковскитѣ башибозуци, които съ голѣмъ триумфъ го отнесли въ гр. Хасково. Тамъ тѣ го побили въ правителствения конакъ, викали тогавашния владишки намѣстникъ да имъ прочете надписътъ „Свобода или Смърть“ и го оставили на съхранение. До дохажданьето на руситѣ знамето е стояло въ конака, а по-послѣ се прѣдполага да е изгорѣло съ самия конакъ.

сѫщата участь както и Панагюрище. Хафѫзъ Паша проводи писмо отъ Панагюрище до копривщенскитѣ първенци, съ което гиканеше да прѣдадѫтъ орѫжието си на Асанъ Паша, който съ войскитѣ си се намираше около Копривщица, защото въ противенъ случай ще разорѫтъ градеца, както и Панагюрище. Подиръ писмото, Хафѫзъ Паша е ходилъ самъ въ Копривщица. Уплашени до крайность, копривщенци проводили пратеници въ турския лагеръ за да обадѭтъ, че сѫ готови да сложѫтъ орѫжието си, но прѣди да стигнѫтъ нѣкои отъ тѣхъ били убити, между които и свещенника Данчо Рашковъ, при всичко че тѣ носили съ себе си и бѣлъ прѣпорецъ. Тази случка съ пратеницитѣ уплашила още повече копривщенскитѣ възстаници. За да могѫтъ обаче да омиѭтъ грѣховетѣ си прѣдъ турцитѣ, нѣкои отъ възстаницитѣ рѣшили да уловѫтъ и имъ прѣдадѫтъ двамата апостоли, заедно съ поглавнитѣ дѣйци: Каблешковъ, Найденъ П. Стояновъ, Никола Караджовъ, Христо Благоевъ и други, на брой до 20 души.[1] Това тѣ сполучили да направѭтъ, когато всичкитѣ горѣпоменати лица били на съвѣщание въ аптеката на Д-ра Спаса, но съ тази само разлика, че вмѣсто да ги уловѭтъ, нѣщо което не щѣло да имъ се удаде, заключили ги въ аптеката и чакали дохождането на турцитѣ, за да имъ ги прѣдадатъ. Въ сѫщото врѣме и съ сѫщата цѣль, тѣ запрѣли и мнозина свои съграждани, въ градската лудница. За добра честь на запрѣнитѣ, прѣди дохождането на турскитѣ войски, Павелъ Бобековъ, Манчо Маньевъ и Иванъ Орчовъ, за да избавѭтъ запрѣнитѣ, разгласили, че турската войска въ Панагюрище е разбита и че дошли да повикатъ копривщенци на помощь, за да вземѫтъ нападателно положение. При тази измама, Иванъ Орчовъ разбива вратитѣ на аптеката и освобождава запрѣнитѣ. Веднага слѣдъ освобождението си, затворницитѣ освобождаватъ запрѣнитѣ въ лудницата, съставятъ една чета отъ 37 души и заедно съ тримата си освободители заминаватъ за Стара Планина. Отъ свѣдѣнията, които имамъ за дѣйствията на тази чета въ Балкана, съобщени менѣ отъ едно лице, участвовало въ сѫщата чета, като оставимъ на страна подробноститѣ, става ясно, че подиръ нѣколко сра-

[1] Знае се, че запрѣнитѣ сѫ били съставили и подписали протоколъ за да се избиѭтъ едни други, въ случай че турскитѣ войски сполучѫтъ да ги обсадѭтъ въ аптеката. Протокола е билъ прѣдаденъ прѣзъ единъ проворецъ на аптеката въ рѫцѣтѣ на Свещ. Дончо, за пазенье, но какво е станалъ тоя протоколъ, нищо не се знае, тъй като самия Свещ. Дончо е билъ убитъ отъ турцитѣ.

жения,[1] които четата е имала съ турцитѣ, породила се е силна прѣпирня между Бобековъ отъ една страна и Ванковъ и Икономовъ отъ друга, за начина на дѣйствията имъ и това ги принудило да се раздѣлятъ за послѣденъ пѫть. Това се случило между Троянския манастиръ и Ново-Село, въ една гора, близо до Търново. Двамата апостоли Ванковъ и Икономовъ тръгнали къмъ една посока, а Бобековъ, съ двама другари къмъ втора. Наскоро слѣдъ тази послѣдня и пълна съ грозни възпоминания раздѣла, отличнитѣ мѫжье, душата на възстанието, се опростиха съ този свѣтъ. Ванковъ и Икономовъ се издавиха въ р. Росица, между Бѣла и Търново, когато тѣ сѫ се мѫчили да ѭ прѣплуватъ, поради силното прѣслѣдванье на турцитѣ. Найденъ П. Стояновъ и Каблешковъ, хванати живи надъ Троянъ въ колибитѣ „Бѣли Осемъ", по прѣдателство, изпиха тоже смъртоносната чаша. Прѣкарани прѣзъ Ловечъ, тѣ едва можаха да стигнѫтъ живи до Търново. Туку прѣдъ търновския конакъ Н. П. Стояновъ издъхна, а Каблешковъ затвориха въ тъмница. Че Каблешковъ не е искалъ да живѣе нито минута въ турски рѫцѣ, — достатъчно е да споменемъ, че прѣзъ нѣколко дневното му прѣбивание въ търновския затворъ той постоянно се е мушкалъ съ клечка въ сърдцето, дано може да се убие, но това е постигналъ само въ Габрово, гдѣто е билъ послѣ откаранъ.[2] Тъй угасна възвишения и благороденъ патриотъ Каблешковъ.

Бобековъ съ двамата си другари: Манчо Маньовъ и Хр. Драгановъ, първия панагюрецъ, втория клисурченинъ, сполучи да се вмъкне скришомъ въ с. Самовидене, Търновско, гдѣто ги пазиха цѣли 3 мѣсеци и ги спасиха отъ смъртьта.

Само дванадесеть души сѫ останали живи отъ тази чета.

На 3-и Май турцитѣ заеха безъ бой градеца Копривщица, който и уцѣля отъ пожаръ. Подробноститѣ, за насилията и варварщината на турцитѣ, послѣ паданьето на градеца въ тѣхнитѣ мръсни рѫцѣ, изоставямъ по сѫщитѣ причини, по които изоставихъ подробноститѣ и за Панагюрище.

Азъ не говорѭ нищо за приключенията въ Батакъ и Перущица по врѣмето на възстанието, защото баташкитѣ

---

[1] Въ първото сражение надъ Сопотъ, въ скалитѣ, е падналъ убитъ на 2-и Май клисурския прѣдставитель въ Мечેнското събрание, Никола Караджовъ.

[2] Въ Габрово Каблешковъ е живѣлъ всичко единъ часъ, защото веднага слѣдъ откарваньето му тамъ, билъ е поставенъ врѣменно въ единъ заптейски каушъ, гдѣто сполучилъ да вземе пищовъ и да се убие самъ.

кланьета сж извѣстни не само на българитѣ, но и на голѣма часть отъ чуждия свѣтъ, а за боятъ въ Брацигово има вече цѣло описание, обнародвано като подлистникъ на в. „Марица“ и издадено въ отдѣлна книга. Ще споменж само, че една часть отъ сегашна Македония, именно Разлошката околия, Неврокопский окржгъ, Солунски вилаетъ, състояща отъ дванадесеть голѣми села и отъ Родопскитѣ колиби, които спадатъ въ тази околия, на брой около 1500 кжщи, подъ общото име „Бобякъ“, се готвѣше за възстание. Приблизително двѣ трети отъ населението на тази околия сж българи, а една третя помаци. Разлошката околия бѣше опрѣдѣлена да дѣйствува въ възстанието заедно съ Батакъ. Възстанието не можа да се прогласи въ тази околия, защото пратеникътъ на Бенковски, Георги Н. Чолаковъ, който бѣ отреденъ да състави комитетитѣ и да прогласи възстанието въ Разлошко, биде прѣдаденъ на турцитѣ, уловенъ и запрѣнъ, а още и поради туй, че прокламацията за прогласяването на възстанието въ Панагюрище не бѣ възможно да пристигне тамъ поради мжчното минаване на Родопитѣ. Главнитѣ дѣятели въ Разлошкото приготовление бѣха: Георги Н. Чолаковъ, Георги Ив. Доктора отъ с. Драгнище, Попъ Филипъ отъ с. Якоруда и Хаджи Кандитъ отъ с. Банско, всички мѣстни жители. Горнитѣ дѣятели, заедно съ нѣколко още учители, сж били влачени по затворитѣ цѣли седемь мѣсеци. Разлошката околия, при всичко че никога не бѣше посѣщавана отъ Бенковски, имала е около хиляда души въоржжени момци, рѣшени на възстание.

Не стигаше да изпиjжтъ смъртоносната чаша само апостолитѣ Ванковъ и Икономовъ. Сжщата чаша прѣдлежеше да изпие и тѣхния другаръ Бенковски. Казахме, че на 2-и Май Бенковски, съ четата си, остави „Сивитѣ Грамади“ и замина за Стара Планина. Четата нѣмаше съ себе си никаква провизия. У всѣкого отъ възстаницитѣ имаше по нѣколко стотини фишеци, по една турска кремиклийка пушка, по единъ ятаганъ и по единъ пищовъ, съ изключение само на 15—20 души, които имаха револвери и ками. Бенковски бѣше въоржженъ съ 2 револвера, сабя и „Винчестеръ“ пушка. Мнозина отъ възстаницитѣ имаха съ себе си зелена кжна за спиранье кръвьта, и тифтикъ, съ благъ мехлемъ, за цѣрение на ранитѣ, а у нѣкои имаше и по едно шишенце съ отрова. При това си състояние, четата на Бенковски влѣзе въ Стара Планина. Постояннитѣ дъждове, които повечето

пѫти се обръщаха въ снѣжна буря, бѣха принудили пастиритѣ да приберѫтъ стадата си по нискитѣ мѣста и съ това да лишѫтъ голѣми пространства отъ жива човѣшка душа. Изнурени отъ гладъ и измокрени отъ дъждоветѣ, скитахме се цѣли 5-6 дни безъ да знаемъ, гдѣ сме и какво има да ни сполети, и безъ да можемъ да намѣримъ храна. Причинитѣ на скитаньето ни бѣха въ неизвѣстность: 1) гѫстата мъгла, която покриваше високитѣ върхове на „Стара Планина“, не ни позволяваше да слѣдваме къмъ извѣстно направление и 2) ако откриехме нѣкоя извѣстна точка на пѫтуваньето ни, принудени бѣхме да я напустнемъ, ако тя се намираше на нѣкое шоссе, понеже се боехме да не попаднемъ въ нѣкоя неприятелска пусия, и пакъ слѣдвахме прѣбродяваньето на нѣкой върхъ или планинска дълбочина. Гладътъ ни се усили до толкова много, щото, ако и да ядѣхме шума отъ дърветата, трѣва, корени и пр., не можехме колко-годе да уталожимъ гладътъ си. Принудени бѣхме да лишимъ едного отъ другаритѣ си отъ жилавия му конь — когото, заклахме и изѣдохме. Вкусътъ на мършавото конско месо бѣше толкова сладъкъ, щото едва ли е за вѣрванье, че мишата кълка, която въ врѣмето на Парижската обсада въ 1870 год. се продаваше за 1 фр., е била по-сладка. Трудното това положение при всичко че смущаваше Бенковски, той все пакъ продължаваше да насърдчава възстаницитѣ. На 6—7 Май положението ни стана нетърпимо. Искахме да стигнемъ до Лѣпянскитѣ колиби, гдѣто прѣдполагахме да намѣримъ храна.

Понеже се намирахме въ неизвѣстна точка на балкана и не знаехме посоката къмъ Лѣпянскитѣ колиби, военната карта и компаса, които Бенковски имаше съ себе си, ни избавиха отъ неизвѣстностьта, като ни показаха посоката. Отправихме съ къмъ посоката и подиръ тричасово мѫчно прѣбродяванье на едно голѣмо дере, изкачихме се на върхътъ, находящи се между Етрополската и Лѣпянската пѫтека, на разстояние $1^1/_2$ часъ на западъ отъ с. Лѣпянъ. Това мѣсто бѣше запазено отъ турцитѣ, които не се показаха до като всичката чета не влѣзе въ пусията. Наредени отъ двѣ страни, турцитѣ наченаха да гърмѫтъ. Почна се сражение. Въ продължение нѣщо на единъ часъ, възстаницитѣ се видѣха принудени да се разбѣгатъ, кой на гдѣто види, тъй като неприятеля държеше добри невидими позиции, а възстаницитѣ

бѣха изложени на куршумитѣ имъ. Въ сражението паднаха по нѣколко души и отъ двѣтѣ страни. Между нашитѣ паднали бѣше и панагюрецътъ Тодоръ Д. Бѣлопитовъ, втори секретарь на Бенковски, който имаше въ дисагитѣ на коня си двѣ тенекета, въ които се пазѣха архивитѣ на Бенковски. Между другитѣ важни документи, въ тѣзи кутии се намираше и общия планъ на възстанието.[1]

Разбити съвършенно, ний се пръснахме по разни посоки на балкана. Подиръ нѣколкодневно усилно гладуванье, принудени бѣхме да паднемъ живи въ ръцѣтѣ на турцитѣ. Едни отъ насъ уловиха въ Орхание, други въ Етрополе, трети въ Златица, четвърти въ Мирково и пр. Събрани по нѣколко души на купъ, докараха ни всички въ Златица. Тукъ прѣстояхме въ тъмница нѣщо десетина деня и послѣ ни откараха въ София.

Слѣдъ разбиваньето на четата, Бенковски, съ трима още другари: Игумена отъ Калугеровския манастиръ, Попъ Кирилъ, Захария Стояновъ и Стефанъ Далматинеца, се отдѣлили на една страна. На 10-и Май тѣ нашли въ гората нѣкого си Вѫла Стоиловъ отъ Тетевенскитѣ колиби, прѣкарванъ „Мечкарътъ". Вѫла ги приелъ и настанилъ за пазенье въ своята колиба. Пустата зла орисница и тукъ дойде да зачерни една страница отъ историята на възстанието. Не стигаше прѣдателството на Меченското събрание (Оборище). Трѣбваше да стане жертва на прѣдателство и самия Бенковски, главатаря и инициятора на това събрание. Ненко прѣдаде Меченското събрание, а Вѫла — главатаря му, Бенковски! Какъ и отгдѣ, неизвѣстно, турцитѣ догодили, че Вѫла криелъ възстаници въ собствената си колиба. Подвергнѫтъ на тежки мѫки, Вѫла билъ принуденъ да обади. Властитѣ отъ Тетевенъ веднага проводили помаци, черкези и жандарми да запазѭтъ моста на рѣкичката „Костина", близо до мѣстността „Свинарска-лѫка", 3—4 часа на югъ отъ Тетевенъ, а на Вѫла порѫчали да прѣведе Бенковски, съ другаритѣ му, прѣзъ този мостъ. Така и станало. На 12-и Май, привечерь, Вѫла повелъ своитѣ жертви прѣзъ моста и туку що стѫпили на него, пушкитѣ на скриститѣ около моста турци започнали да гърмѭтъ. Тукъ Бенковски падналъ убитъ. Обаче прѣди да

[1] Плана, както и много други документи отъ голѣма важность, паднаха въ ръцѣтѣ на турцитѣ при разбиванието на четата и се донесоха всичкитѣ въ София.

издъхне, Бенковски успѣлъ да гръмне съ револвера си и се самоубилъ. Тукъ най-вѣрния другаръ на Бенковски, Захария Стояновъ, можà да спаси живота си на една върба, гдѣто успѣлъ да се качи, безъ да го съгледатъ. Така загина героя на Априлското възстание, Бенковски; така угасна звѣздата на десетодневното царуванье. Варварското отмъщение на турцитѣ не се ограничи само въ простото убиванье на Бенковски съ куршумъ; тѣ отрѣзаха главата му, побиха я на prътъ и триумфално я отнесоха дори до София.[1] Съ главата заедно донесоха въ София и всичкитѣ дрехи на Бенковски. Подиръ нѣколко дни злочестата глава на Бенковски закопаха въ българскитѣ гробища край София, до пѫтя, който води за село Княжево, а дрехитѣ му, два хубави револвера, сабя, шапката му, двата златни лева, единия за сабята и другия за шапката му, стоеха поставени надъ една маса въ една отъ иститпакчийскитѣ стаи. Тукъ се привикваха арестованитѣ възстаници отъ четата на Бенковски, съ цѣль да се узнае, дали дѣйствително онѣзи дрехи сѫ на Бенковски, когото турцитѣ мислѣха да хванѫтъ живъ, но който, като не се боеше отъ смъртьта, послѣдва примѣра на великитѣ герои и умрѣ славно за отечеството.

Съ смъртьта на тримата апостоли: Бенковски, Ванковъ и Икономовъ угасна и Тракийското възстание.

Да се укорява Сѣверна България, че тя остана равнодушна къмъ подвигътъ на своитѣ южни братия и не възстана заедно съ тѣхъ, било би колкото несправедливо, толкова и пристрастно. Главната причина гдѣто тя не възстана, състоеше въ това, че събранието въ „Оборище“ стапа безъ участието на нейнитѣ агенти, па и нѣмаше врѣме да имъ се съобщи плана, приетъ въ това събрание, защото, както видѣхме и отъ по-прѣди, обстоятелствата прѣдизвикаха веднага турянето му въ дѣйствие и второ, че писмото, подписано съ турска кръвь, което се проводи съ особенъ куриеръ още въ деня, когато се прогласи възстанието, за да имъ съобщи това, не можа да пристигне, така щото и тѣ сами не сѫ знаяли, що е станало въ Тракия, прогласено ли е възстанието и при какъвъ планъ за дѣйствия.

При все това обаче, една чета отъ Търновско, състояща отъ 300 души, подъ прѣдводителството на Попъ Харитона,

[1] По принуждение отъ „Люсгяра-Ювбашия“, главата на Бенковски е била занесена до Тетевенъ отъ самия му прѣдатель Въла.

показа голѣмо юначество въ сражението съ турцитѣ, около Дрѣновския манастиръ, гдѣто, въ продължение на 15 дни, четата се разби, а главатаря ѝ Попъ Харитонъ изгорѣ живъ въ Дрѣновския манастиръ.

Друга една чета отъ градътъ Габрово и колибитѣ, състояща отъ 500 души, подъ прѣдводителството на габровеца Цанко Дюстабановъ, излѣзе въ балкана на 1-и Май и нападна турската поща, която идѣла отъ Габрово за Казанлѫкъ. Подиръ сражението, което тази чета е имала въ Ново-Село съ черкезитѣ, била е разбита на „Мара-Гидикъ" между Ново-Село и Калоферъ въ балкана. Прѣдводителя ѝ, Дюстабановъ, е билъ хванатъ, раненъ и обѣсенъ въ Търново.

Кланьетата, обезчестяванията, пожаритѣ, грабежитѣ, тъмницитѣ, мѫченическитѣ вериги, бѣсилкитѣ, заточенията, осквернениата на светата религия и пр. и пр., които послѣдваха потушението на възстанието и отъ които нѣкои се продължаваха дори до амнистията прѣзъ мѣсецъ Августъ, а нѣкои и по-късно, сѫ жертвитѣ, които тракиецътъ понесе въ подвигътъ за нашето освобождение. Казвамъ за освобождението ни, защото именно тѣзи жертви сѫ, които прѣдизвикаха Руссия да влѣзе въ сериозна борба съ турцитѣ и да тури край на нашитѣ теглила и мѫки.

Какво стана обаче мѫченическата тая Тракия? Отдѣлиха я отъ България: часть отъ нея оставиха подъ прямото владичество на Султана, кръстиха ѝ ново име, туриха я въ топа на устието и извикаха: Стой! тия жертви не сѫ достатъчни за изкуплѣнието на твоята свобода! (Ти изново трѣбва да се разоришъ. Духоветѣ на твоитѣ погинали синове и дъщери се явяватъ да роптаѭтъ за твоето онеправдание въ Берлинъ; ти ги гледашъ и треперешъ отъ тѣхъ, но ти забравяшъ че тѣхната кръвь е вече изсъхнала, а устава, когото ти искашъ, трѣбва да бѫде написанъ съ кръвьта на новитѣ твои жертви). Това е жално; то е безчеловѣчно и даже безбожно, но тъй е волята на желѣзния канцлеръ и на неговитѣ другари: Биконсфилдъ и Андраши.

Издадения законъ отъ Българското Приврѣменно Правителство за организуванье на бунта.

1. Военния Съвѣтъ ще се състои отъ десеть лица, отъ единъ генералъ, отъ единъ прѣдсѣдатель и отъ единъ писарь.

2. Всѣкой градъ или село трѣбва да иматъ по единъ хилядникъ избранъ отъ населението, но ако селото е малко и нѣма хора за организуванье на една хилядница, то поне да си изберѫтъ стотници.

3. Всѣки хилядникъ трѣбва да има по десеть стотника.

4. Всѣки стотникъ трѣбва да има по десеть десетника.

5. Всѣки десетникъ трѣбва да има по десеть солдати.

6. Хилядницитѣ трѣбва да иматъ по единъ тефтеръ, за да държѫтъ смѣтка на всичкитѣ бунтовници.

7. Никой десетникъ нѣма право да ходи при хилядника, а ще прѣдава смѣтка на стотника.

8. Никой стотникъ нѣма право да ходи при военния съвѣтъ, а ще прѣдава смѣтка на хилядника.

9. Всѣки единъ стотникъ трѣбва да има по единъ писарь и по единъ старейшина.

10. Никой солдатинъ нѣма право да ходи гдѣто и да било, безъ позволѣнието на десетника.

11. Никой десетникъ нѣма право да ходи гдѣто и да било въ странство, безъ позволението на стотника.

12. Никой стотникъ нѣма право да ходи гдѣто и да било, безъ позволението на хилядника.

13. Никой хилядникъ нѣма право да ходи гдѣто и да било, безъ позволението на военния съвѣтъ.

14. Всѣки солдатинъ е дълженъ да се покорява на главатаря си и да слуша всичко що му заповѣдва.

15. Всѣки главатарь е дълженъ да прѣслѣдва ония отъ работницитѣ, които се впущатъ въ пиянство, или въ курварство, или въ хайдутлукъ и ще ги води на сѫдъ при военния съвѣтъ.

16. Всѣки десетникъ трѣбва да дава извѣстие единъ пѫть въ седмицата за солдатитѣ си, какво иматъ и какво се върши.

17. Всѣки единъ бунтовникъ, отъ солдатинъ до хилядникъ, ако се впуща въ пиянство или въ курварство, осѫжда се на смърть.

18. Закона е равенъ, както за хилядника, така и за стотника, така и за десетника, така и за солдатина.

19. Никой нѣма право да се впуща на жени въ врѣме на бунта, макаръ отъ каквато вѣра и да били, инакъ ще се убива застрѣлянъ съ 6 пушки.

20. Всѣки единъ десетникъ ще е задълженъ да извожда въ три деня солдатитѣ си вънъ отъ градътъ, вечерь, безъ оржжие, и веднжжъ въ недѣлята съ оржжие и ще види всичко какъ е приготвени.

21. Стотницитѣ иматъ за длъжность да извождатъ на три пжти въ недѣлята солдатитѣ си, за да имъ прѣгледватъ оржжието, джапаньето, резервата и дрѣхитѣ, и щомъ нѣматъ, съ строга заповѣдь да ги снабдятъ.

22. Всѣки хилядникъ е длъженъ. ако би да отиде негдѣ въ странство, да остави единъ намѣстникъ.

23. Прѣди започваньето на бунта пиеньето е запрѣтено съвършенно за всѣкого.

24. Всѣки хилядникъ трѣбва да има по 250 души конници.

25. Хилядницитѣ, стотницитѣ и десетницитѣ ще иматъ за длъжность да приготвжтъ на всичкитѣ си войници по 300 — 400 фишеци на всѣка пушка.

26. Всѣки единъ войникъ, кога отива при десетника си, не му е позволено да сѣда никакъ и да подава ржка за поздравление сь него, но да се покорява, споредъ 14-та точка, на главатаря си, така сжщо и стотницитѣ прѣдъ хилядника, така и хилядника прѣдъ военния съвѣтъ.

